

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sebastjan Šušterič

Mentor: doc. dr. Milan Balažic

IDEJA LJUDSKE SUVERENOSTI V KLASIČNIH IN SODOBNIH
MODELIH DEMOKRACIJE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

Zahvaljujem se mentorju za strokovno pomoč pri nastajanju diplomske naloge. Iskrena hvala tudi mojim staršem, najbližjim in prijateljem, ki so me vzpodbujali skozi študijska leta.

HVALA

KAZALO

1	UVOD.....	2
1.1.	METODOLOŠKI UVOD.....	3
2	OPREDELITEV POJMA SUVERENOSTI.....	5
2.1.	IZVOR IN FUNKCIJA KONCEPTA SUVERENOSTI.....	6
2.2.	VRSTE SUVERENOSTI IN NJIHOVE ZNAČILNOSTI.....	8
2.2.1.	Državna suverenost.....	8
2.2.2.	Nacionalna suverenost.....	10
2.2.3.	Ljudska suverenost.....	11
2.3.	DEMOKRACIJA.....	12
2.4.	MRK IN PONOVNI POJAV IDEALA DEJAVNEGA DRŽAVLJANA.....	12
3	IDEJA LJUDSKE SUVERENOSTI V KLASIČNIH IN SODOBNIH MODELIH DEMOKRACIJE.....	15
3.1.	PRIMERJAVA KLASIČNIH MODELOV DEMOKRACIJE PO KRITERIJIH.....	17
3.1.1.	Kriterij »Državlanske svoboščine«.....	19
3.1.2.	Kriterij »Ločitev in omejitev oblasti«.....	23
3.1.3.	Kriterij »Volilna pravica«.....	27
3.1.4.	Kriterij »Neposredna, posredna demokracija«.....	30
3.2.	PRIMERJAVA SODOBNIH MODELOV DEMOKRACIJE PO KRITERIJIH.....	33
3.2.1.	Kriterij »Državlanske svoboščine«.....	35
3.2.2.	Kriterij »Ločitev in omejitev oblasti«.....	37
3.2.3.	Kriterij »Volilna pravica«.....	39
3.2.4.	Kriterij »Neposredna, posredna demokracija«.....	41
4	PREVERJANJE HIPOTEZ.....	43
5	ZAKLJUČEK.....	46
6	LITERATURA.....	50

1. UVOD

Iz misli, da je človek svobodno bitje in da je kot oseba absolutna vrednota, izhaja, da je človek temelj suverenosti. Dokler se človek ne zave svojega enkratnega bivanja, svoje izvirnosti, svoje zgodovinskosti, tako dolgo ne more izpolniti svojih nalog in z njimi sam sebe uresničiti. Svoboda posameznika, njegova suverenost pogojuje svobodo skupnosti ali drugače povedano: demokracija, človekove pravice in državljske svoboščine so temeljni pogoj, izhodišče in izvor suverenosti.

Lahko si predstavljamo, da bi se pri vodenju države fizično zbrali na primer vsi polnoletni državljani Slovenije in bi neposredno razpravljali in odločali o problemih in tekočih vprašanjih, ki pestijo našo domovino. Kljub temu se v daljni preteklosti take ideje niso zdele tako nemogoče. V antični Grčiji, ko so bile civilizacije majhne in tesno povezane (polisi), je država segala globoko v življenje državljanov (veliko ljudi je neposredno sodelovalo pri oblasti), vendar je zajela le majhno število prebivalstva. Državljeni niso bili skupno angažirani le v dejavnostih, kakršne so bile upravljanje, vojaška služba, oblikovanje zakonov, porotna služba, religiozni obredi, igre, temveč tudi pri kaznovanju in nadzorovanju velikega števila ljudi, ki v državi niso mogli igrati nobene vloge, kajti atenska kultura je bila kultura odraslih moških, kjer so bili za državljane priznani le odrasli moški, stari nad dvajset let. Temeljni politični ideal, ki se je tu udejanjal -to je enakost med državljani, spoštovanje zakonitosti in pravice- je bil navdih za politično misel Zahoda.

Danes je temeljni in daleč prevladujoč način normativnega in dejanskega uresničevanja ljudske suverenosti v vseh sodobnih demokracijah sistem političnega predstavnštva oziroma sistem posredne demokracije, v kateri politično življenje usmerjajo predvsem parlamentarne politične stranke, vloga volivcev, torej tistih, ki svojo suverenost izvajajo preko političnih predstavnikov, pa je dokaj omejena. V večini držav se ta sistem kombinira z oblikami neposredne demokracije (peticije, referendummi...), ki le dopolnjujejo predstavniško demokracijo.

1.1. METODOLOŠKI UVOD

V diplomski nalogi želim prikazati razvoj ideje ljudske suverenosti skozi klasične in sodobne modele demokracije. Izbrani so tisti » modeli demokracije«, za katere mnogi misleci menijo, da imajo osrednji pomen v klasični in sodobni politični razpravi. V svetu, kakršen je naš, kjer obstajata prodoren skepticizem in cinizem v zvezi z mnogimi vidiki političnega življenja, je pomembno preučevati možne poti, po katerih bi se lahko politika spremenila tako, da bi državljanom omogočila učinkovitejše oblikovanje in organiziranje lastnih življenj. Ta naloga je težko uresničljiva, ne da bi se sprva soočili z razvojem in usodo demokratičnih idej, praks in institucij.

Diplomsko nalogo sem razčlenil na pet vsebinskih poglavij. Prvo poglavje sestavljata uvod ter metodološki uvod v diplomsko nalogo. V drugem poglavju bom najprej opredelil pojem suverenosti, izvor ideje, nato bom predstavil temeljne vrste in oblike suverenosti (državna, nacionalna in ljudska suverenost). Slednja je rdeča nit moje diplomske naloge, zato je tretje poglavje namenjeno izključno ideji ljudske suverenosti, v katerem bom skozi štiri klasične in štiri sodobne modele demokracije skušal predstaviti, kako je izpeljana ideja omenjene suverenosti. V četrtem poglavju bom preveril svoji delovni hipotezi, v petem pa podal sklepna razmišljanja glede sodobnih, se pravi kompleksnih gospodarskih, političnih in kulturnih procesov, ki se ne menijo za nacionalne meje. Posledica tesne prepletenosti današnjih gospodarskih in geopolitičnih sistemov, kakršne človeštvo doslej še ni poznalo, je zmanjševanje klasičnih funkcij nacionalne države in seveda tudi suverenosti.

Hipoteze so nepogrešljiv del vsake znanosti. To so predpostavke, ki so predpogoj znanstvenega dela, ki na temelju vrste dejstev omogoča sklep o obstoju ali lastnosti določene vrste pojavov.

Hipotezi:

1. Klasični modeli demokracije v večji meri izražajo idejo ljudske suverenosti kot sodobni modeli.

2. Modeli neposredne demokracije bolje izražajo idejo ljudske suverenosti kot modeli posredne demokracije.

Ideja **ljudske suverenosti** kot oblasti ljudstva s svojo voljo, ki je oziroma mora biti izražena v ustreznih zakonih, se uresničuje pod naslednjimi pogoji:

- Vsak sistem, ki ne dopušča posamezniku, da bi svobodno uresničeval svoje interese in cilje ter mu postavljaj nekateri višje interese, je nedemokratski. Brez te temeljne liberalne predpostavke ni demokracije.

- Z demokracijo imamo opravka, ko neka konkretna družba razpolaga z učinkovitim sistemom varovanja človekovih pravic. O demokraciji ne moremo govoriti, če nek družbeni sistem ne zagotavlja vsaj nekega minimalnega kritičnega števila pravic, ki razpoznavnemu korpusu človekovih pravic zagotavljajo relativno avtonomno življenje.

- Človekove pravice so tako nujni pogoj svobodnega človekovega življenja; so nenehni spremljevalec človeka in njegovega iskanja samega sebe.

- Parlament je najvišje ljudsko predstavništvo; teoretično je nosilec in izraz ljudske suverenosti in je v njem praviloma osredotočena zakonodaja.

Za argumentiranje tako zastavljene hipotetične zasnove sem večinoma uporabljal običajno deskriptivno metodo, in sicer na osnovi literature, ki sem jo uporabil s teoretičnim pristopom.

2. OPREDELITEV POJMA SUVERENOSTI

Suverenost (iz lat. *super* »nad«; nlat. *superanus*; fr. *souverain* »neomejen, vrhunski, najvišji«; *souverainite*); najvišja oblast, tj. takšna, nad katero ni nobene še višje oblastniške instance; politična neodvisnost, samostojnost. Jean Bodin (1530 - 1596) je razvil pojem suverenosti kot neomejene oblasti suverena nad podaniki oziroma podložniki. Tako se je še poglobilo pojmovanje o suverenu kot osebi monarha (kralja, cesarja, carja itd.), ki predstavlja vrhovno oblast (Sruk, 1995:326). Z vidika ustavnega prava lahko razlikujemo:

- **DRŽAVNO,**
- **NACIONALNO ter**
- **LJUDSKO oblast.**

Koncept suverenosti je že vseskozi eden najbolj protislovnih pojmov v ustavnem in mednarodnem pravu in tudi v politični znanosti. Povezan je (oziroma je bil) z idejo nedeljive, absolutne politične avtoritete, obravnavan pa kot eden najpomembnejših atributov državnosti. Pojasnitev pojma suverenosti prispeva k ločitvi teoretične in politične ravni razpravljanja in s tem ustvarja pogoje za racionalnejše politično opredeljevanje.

Kot bomo v naslednjem poglavju podrobneje videli, zgodovina koncepta seveda sega v antično obdobje, toda njegova moderna uporaba je povezana s prvo stvarno teorijo suverenosti, kot jo je v 16. stoletju izoblikoval Jean Bodin (M. Brezovšek, 1994:143-144).

Suverenost se lahko oblikuje na različne načine in v soglasju s tistimi različnimi oblikami organizacije oblasti, ki se pojavljajo v zgodovini človeštva (Matteucci, 1999:169).

V širšem pomenu besede s politično–pravnim pojmom suverenosti v politični družbi označujemo najvišjo stopnjo pravice do ukazovanja in da politično družbo razlikujemo od drugih človeških združb, katerih organizacija ne vključuje takšne vrhovne, izključne in ne izpeljane oblasti. Takšen pojem je torej prežet s pojmom politične oblasti. Dejansko skuša biti suverenost pravno opravičljiva oblast, tako da skuša preoblikovati nasilje v zakonito oblast, dejansko moč pa v moč zakonov.

2.1. IZVOR IN FUNKCIJA KONCEPTA SUVERENOSTI

Tako kot drugi formalno-pravni politični pojmi je tudi suverenost že od samega začetka uporabe vnaprej določena kategorija. Kot pravno-politični pojem teoretično, svetovnonazorsko in ideološko označuje razmerje neprestanega nasprotovanja sil, v okviru katerega se išče trajno zagotovilo prevlade ene izmed njih. Prevlada pa ne pomeni le končnosti pravnih in s tem tudi političnih ter socialnih procesov, temveč tudi središčenje moči v družbi ter vrh zagotovljenega odločanja. Suverenost že v dolgi tradiciji označuje zaključenost pravnih procesov in postopkov. Pomembno je, da suverenost ni dejstvo, temveč ideja, ki so jo ljudje sprejeli v določenih okoliščinah.

Vprašanje, ki se nam zastavlja je, čemu služi ta ideja in po čem se razlikuje od drugih načinov obravnavanja politične moči. Izvorno gledano na termin suverenosti, lahko pritrdimo ugotovitvi F. H. Hinsleyja, da je pojem suverenosti nujno povezan z vzponom državnih oblik, saj gre za idejo, da v skupnosti obstaja končna in absolutna politična oblast, medtem ko je v skupnosti brez države ta ideja nepomembna (Hinsley, 1992:23).

Ideja suverenosti se je pojavila dokaj pozno, in sicer na začetku vzpona države. Suverenost pravzaprav ni bila prvi koncept, ki se je pojavil potem, ko so ljudje pričeli zavestno analizirati pravice in zahteve države. Če je bila država nujen pogoj za pojav tega pojma, pa ni veljal tudi za zadostnega. Zdi se, da je bilo prav tako potrebno, da ljudje prenehajo smatrati državo kot tujo družbo in da vsaj do neke mere pričnejo njene zahteve izenačevati s potrebami družbe.

Hinsley meni, da se skupnost ne more zavedati države, dokler se ne pojavijo njene oblike in perspektiva. Seveda pa ni dovolj le, da jo skupnost sprejme, ampak je nujno tudi, da jo podpre in oblikuje. To se dogaja v primeru, ko večinski del skupnosti v izdatni meri sprejme državo in ko v procesu sprejemanja država prilagodi svoja stališča zahtevam in pogojem skupnosti. Le takrat, ko država preneha biti segmentarna država – ko skupnost prizna državo, država pa skupnost, lahko govorimo o politični moči in terminu suverenosti.

Opredelitev pojma suverenosti je soočeno z dolgim nizom težav. Gre namreč za večpomenski pojem, katerega pomen se spreminja v današnjih ustavnopravnih ali pa politično-teoretičnih razpravah. Poleg tega gre tudi za kategorijo, ki je zelo ozko povezana s številnimi

kategorijami moderne politike, kot so na primer: narod, nacija, demokracija. Koncept suverenosti se ni pojavil, dokler ni prišlo do kasnejšega procesa integracije oz. usklajevanja države in njene skupnosti. Ko se koncept končno pojavi v neki družbi, je njegov nadaljnji razvoj odvisen od prihodnjih sprememb v odnosu družbe do oblasti. Suverenost je koncept, s katerim so ljudje hoteli podpreti starejše oblike legitimacije in odgovornosti, oziroma na podlagi katerega so upali utemeljiti nove oblike, s katerimi bi moč prešla v oblast (Kaluža, 1996:5).

Njegova funkcija v zgodovini politike je bila utrditi in podpreti zahteve moči ali pa utrditi odgovornost politične moči. Ta koncept je prvič zaživel na tisti stopnji zgodovine družb, na katerem so spremembe v odnosih med skupnostjo in sestavo oblasti ustvarile obstoječe zahteve po politični moči in možnosti njenega nadzora so bile neprimerne in zastarele. Šele ko politično oblast sprejeme in prizna skupnost, lahko govorimo o pojmu suverenosti kot končni in absolutni oblasti.

2.2. VRSTE SUVERENOSTI IN NJIHOVE ZNAČILNOSTI

2.2.1. DRŽAVNA SUVERENOST

Temeljna prvina suverenosti je državnost. Šele narod, ki ima svojo državo, je suveren narod. Državna suverenost pomeni lastnost državne oblasti kot najmočnejše in najvišje sile v posamezni družbi (najvišja oblast navznoter in neodvisna navzven). Državna suverenost je izraz dejstva, da država monopolno razpolaga s sredstvi fizične prisile.

Delimo jo na zunanjo suverenost, ki pomeni neodvisnost državne oblasti oziroma države nasproti drugim istovrstnim subjektom, in notranjo suverenost, ki odraža dejstvo, da je država na svojem ozemlju vrhovna, samostojna, izvorna, enotna in vseobsežna organizacija, ki s svojo močjo podreja vse, kar se nahaja na njenem ozemlju. Pravni nosilec suverenosti je država kot posebni pravni subjekt.

V današnjem času seveda ni mogoče zanikati vse večje medsebojne odvisnosti tudi preko teritorialnih, državnih meja. Koncept medsebojne odvisnosti zadeva namreč erozijo nekdanjih meja med zunanjo in notranjo politiko. Vse več je področij, na katerih države same zase ne obvladujejo več svoje usode; ne glede na to ali jim je to všeč ali ne, postajajo odvisne od številnejših zunanjih dejavnikov. Na primer: razviti narodi na Zahodu so zdaj že tako prepleteni med seboj na številnih ravneh, da posamezna država sama zase vse težje učinkovito uveljavlja svojo oblast nad številnimi akcijami svojih državljanov. Vendar je značilno, da tako v svetu kot pri nas številni politiki tega ne vidijo ali nočejo videti. Večina avtorjev predpostavlja, da je suverenost v neposredni povezavi s politično neodvisnostjo države. V tem smislu tudi krepitev medsebojne odvisnosti kaže, da so države manj suverene, kot bi bile sicer. Proti tradicionalnemu načelu suverenosti nastopa vse bolj prisotno dejstvo, da gre za medsebojno odvisnost, kar postopno vodi do tega, da se oblikuje novo, nasprotno načelo. Tisto, kar ob vse večji medsebojni odvisnosti ostaja od suverenosti, je bolj senca kot substanca. Alan James je tako predstavil vrsto kritičnih ugovorov proti temu, da bi suverenost pojmovali kot politično neodvisnost. V tem smislu politično neodvisnost najprej zavrača zato, ker je nejasen pojem, ki je vsebinsko nekakšen amalgam svobode v delovanju države in njenega uspeha pri uresničevanju ciljev (Mlinar, 1991:1174).

Nadaljnji razlog za to, da suverenost raje razločujemo od politične neodvisnosti, je, da druga ne zadeva le držav; govorimo lahko tudi o politični neodvisnosti tistih enot, ki praviloma ne nastopajo v mednarodnih odnosih. James sklepa, da se suverenost nanaša na tisto, na podlagi česar se teritorialna enota klasificira za nastopanje, udeležbo v mednarodnih odnosih, to je ustavna neodvisnost. Ko gre za države, odvisnost ne vpliva na suverenost, če ta izraz pomeni ustavno neodvisnost, saj gre za dve povsem ločeni zadevi. Ena se nanaša na formalni položaj države po ustavnem pravu, druga pa na politične razmere v spremenljivih okoliščinah mednarodnih odnosov. V tem smislu imamo torej lahko tudi suverene države, ki so na primer močno odvisne (Kaluža, 1996:9).

Pri tem pa je vendarle pomembno dejstvo, da je suverenost le nujni, ne pa zadosten pogoj, da bi država lahko vstopila v mednarodno družbo. Torej je priznanje druge države tisto, ki daje suverenost, suverena država je namreč tista, ki so jo za tako priznale druge suverene države (Mlinar, 1991:1174).

Suverenost deluje na način države, ki je prav zaradi suverenosti več kot skupnost (ker je po definiciji najvišja), medtem ko je tradicionalna skupnost posledica soobstoja članov in ne podrejanja pripadnikov. Država je različna od družbe, ker ji ni le nadrejena, temveč s svojo abstraktnostjo simbolizira raven reševanja vseh sporov, ki niso rešljivi znotraj družbe, in nedosegljiva posamezniku (če ta ni suveren) (Gaspari, 1993:803).

Notranja zgradba modernih političnih skupnosti je zapletena, raznovrstna in porazdelitev moči v njih je tako razpršena, da ni mogoče in ni potrebno, da znotraj nje obstaja (ena in edina) vrhovna avtoriteta. Poleg tega tudi medsebojna odvisnost držav in velika zapletenost ter prepletenost mednarodnih odnosov omejujejo svobodo državnega delovanja, s tem pa tudi suverenost držav (Hinsley, 1992:205).

2.2.2. NACIONALNA SUVERENOST

To, kar velja za človeka, za posameznika, velja še toliko bolj za narod, ki lahko na svojem nacionalnem ozemlju ureja vsa družbena vprašanja, tako kot se zdi njemu samemu najbolj prav – torej po svoji lastni volji. V duhu definicije suverenosti pa se lahko vprašamo, ali je lahko narod popolnoma neodvisen v svoji notranji in zunanji politiki, in če je, kje so meje suverenosti? Narod so predvsem tisti, ki se čutijo člane iste etične populacije, pod voljo naroda pa ne moremo razumeti drugega kot prevladujoč seštevek posameznih enako usmerjenih mnenj, ki jih člani imajo o skupnih, državnih, narodnih zahtevah in ki jih v primerih posebno usodnih vprašanj izražajo neposredno na referendumih, sicer pa na svobodnih volitvah v državne organe s tem, da oddajo svoj glas za kandidate, za katere menijo, da bodo izvrševalci njihove volje.

Nacionalna suverenost, ideja, rojena v meščanski demokratični francoski revoluciji, je v 19. stoletju postala idejnopolitična last skoraj vseh političnih gibanj v deželah evropske civilizacije, ki so računala z narodom. Nanjo so se sklicevali zlasti narodi, ki so težili k politični osvoboditvi, združitvi svojih razkropljenih delov in samostojnosti ter emancipaciji v družini že emancipiranih evropskih narodov. Pomembno je omeniti da je suverenosti vzporedna samoodločba. Ta dva pojma, zlasti slednjega, si je na svojo zastavo ob koncu 19. stoletja jasno postavilo največje družbeno emancipatorično gibanje – socialistično delavsko gibanje druge internacionale, ki je sklep o pravici narodov do samoodločbe sprejelo na svojem kongresu v Londonu leta 1896 (Kaluža, 1996:11).

Nacionalna suverenost označuje suverenost naroda kot posebne družbene skupnosti, ki se oblikuje na strnjem ozemlju ter jo povezujejo skupni jezik, narodna zavest ter druge zgodovinske in kulturne sorodnosti. Izraža se v pravici vsakega naroda do samoodločbe in odcepitve, čeprav ni jasno, ali sta samoodločba in pravica do odcepitve dve plati iste medalje ali različni načeli. Mnogo jih poskuša uskladiti pravico do narodne samoodločbe z nujnim, čeprav ne doslednim zavračanjem pravice do odcepitve. Samoodločba narodov se pogosto razume kot pozitivno načelo, medtem ko je separatizem na slabem glasu. Prav iz tega razloga postane tisto, kar je pozitivna samoodločba narodov za eno stran, velikokrat negativni separatizem za drugo stran.

Največje vprašanje v razpravi o samoodločbi narodov je minimalna ali optimalna velikost nacionalne države. Marx je mislil, da imajo lahko pravico do samoodločbe samo veliki narodi. Drugi so predstavljali nasprotujoča si stališča. Kant in Rousseau sta trdila, da v veliki državi svoboda in enakost ne moreta biti uresničeni. Zagovarjala sta mnenje, da je sprejemanje odločitev demokratično samo v majhni državi.

2.2.3. LJUDSKA SUVERENOST

Ljudska suverenost je ideološko načelo, ki označuje ljudstvo kot nosilca suverene oblasti v posamezni družbeno urejeni skupnosti. Z njim se izraža zamisel o tem, da vsa oblast v državi izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu ter da nosilci oblasti delujejo kot predstavniki ljudstva. Na tej zamisli je zgrajen model demokratične oblike političnega sistema, v katerem so nosilci oblasti s strani ljudstva pooblaščenji izvajalci državne oblasti. Ljudska suverenost je tudi moderni način ideologiziranja državne oblasti, ki poskuša kar v največji meri doseči konsenz prebivalstva. Za razliko od državne suverenosti, ki obeležuje najvišjo oblast v družbi, označuje ljudska suverenost nosilca državne oblasti, to je ljudstvo. (Grad in drugi, 1999:20).

Ljudska (imenovana tudi narodna ali državljska) suverenost je dejansko **istovetna z demokracijo**. Ljudska suverenost pa ni le načelo, gre namreč tudi za popolno normo – v Sloveniji ima oblast ljudstvo.

Claude Lefort meni, da so značilnosti države in naroda, ki so prva ločitev med civilno družbo in državo, bile dejansko nakazane v okviru monarhije, natančneje monarhije določenega tipa, ki se je na začetku razvijala po teološko-političnem modelu; kralj je imel na določenem ozemlju najvišjo oblast in je bil hkrati posvetna instanca in zastopnik Boga. Skozi razvoj se kasneje družba vzpostavi kot družba brez telesa. Izginotje naravne določenosti, nekdanje pripete na osebo kralja in na obstoj plemstva, je omogočilo vznik družbe kot povsem družbene, tako da so ljudstvo, narod, Država kot univerzalne entitete in je vsak posameznik, vsaka skupina v enakem razmerju do njih (Lefort, 1999:23-24).

Zasluga demokracije je, da se prilagaja diferencirani in konfliktni družbi in da ustvarja pogoje mirne konkurenčnosti med skupinami, ki se borijo za oblast. V skladu s tem pa omogoča tudi pogoje za mirno urejanje konfliktov v družbi. Demokracija se je vzpostavila, ko je oblast

prenehala utelešati zakon in poslednjo vednost družbenega reda. Ljudem je usojeno interpretirati dogodke, oblike vedenja, ustanove, ne da bi se mogli zanašati na avtoriteto velikega sodnika. V tem smislu politika naleti na neko mejo. Vladajoči je nimajo pravice prestopiti, saj niso varuhi zakona in vednosti (Lefort, 1999:231-233).

2.3. DEMOKRACIJA

Omenil sem že, da je ljudska suverenost dejansko istovetna z demokracijo, v naslednjih poglavjih pa bom predstavil idejo ljudske suverenosti skozi klasične in sodobne modele demokracije. Najprej pa podajam kratko definicijo.

Pojem demokracija je sestavljen iz dveh grških besed: *demos* (ljudstvo) in *kretein* (vladati). Demokracija pomeni obliko vladanja, v kateri v nasprotju z monarhijami in aristokracijami vlada ljudstvo. Posledica demokracije je, da obstaja med ljudmi nekakšna politična enakost. Klasična koncepcija vladavine ljudstva izvira iz Grčije. V nasprotju z moderno koncepcijo demokracije je bila večina političnih mislecev od stare Grčije do današnjih dni zelo kritična do teorije in prakse demokracije. Široka pripadnost demokraciji kot primarni obliki organiziranja političnega življenja je stara manj kot sto let. Kot obliko vladanja je demokracijo težko ustvariti in ohraniti (Žavbi, 2001:13).

Najznačilnejše razlikovanje med demokratičnimi sistemi temelji na razlikovanju med neposrednim sodelovanjem ljudi pri politični oblasti in tistimi, kjer ljudje sodelujejo pri oblasti preko mehanizmov političnega predstavništva. Iz tega izhajata dva modela demokracije: neposredna in posredna (predstavniška) demokracija.

2.4. MRK IN PONOVI POJAV IDEALA DEJAVNEGA DRŽAVLJANA

V okviru antične grške misli je Platon določil filozofe za nosilce državne oblasti, da bi bila država lahko organizirana po načelih pravičnosti in razumnosti. Ker pa mu to ni uspelo, je kasneje to funkcijo pripisal zakonom. Starim Grkom je bila ideja o suverenosti v smislu popolne pravne neodvisnosti države tuja. Po njihovem je namen države srečno in etično

življenje državljanov. Pravna skupnost, ki se ustvarja brez tega namena, zaradi vojnih ciljev, zaradi varnosti državljanov ali zaradi prometa in trgovine, po mnenju Aristotela še ni država.

Zgodovina srednjeveške Evrope se je odvijala v znaku sporov cesarstev in papeštva, božanske in posvetne avtoritete, ki si prav tako želijo prisvojiti božanske atribute. Teokratska obeležja in teokratska legitimnost ter cesarjeve in papeške oblasti so bile velikanske ovire ideji, da bi krščanskemu svetu – Evropi vladala suverena oblast. Kljub temu pa se je v okviru teokratske (cerkvene teorije) že zgodaj razvila demokratična različica posredne božanske pravice, po kateri vsa oblast sicer izhaja od Boga, oblike in načini izvrševanja pa niso božanski, temveč so ljudski. Bog ne določa nosilcev oblasti, temveč to storijo ljudje sami. Oblast torej pripada s posredovanjem božanske volje ljudstvu, ki njeno izvrševanje zaupa posamezniku ali skupini ljudi. To zamisel, ki je bistvena za idejo ljudske suverenosti, je prvi izoblikoval Tomaž Akvinski v 13. stoletju in jo še danes zastopa katoliška cerkev. Poleg tega pa je bil upor proti vladarju upravičen, če je bil naravni zakon nenehno kršen. Akvinski je torej kljub svojemu osnovnemu interesu za razvoj krščanske skupnosti predvideval idejo omejenega, konstitucionalnega vladanja, ki je bila bistvena za razvoj liberalne demokratične tradicije (Hinsley, 1992:93-96).

Prvo stvarno teorijo suverenosti (na katero se veže moderna uporaba koncepta suverenosti) je v 16. stoletju izoblikoval Jean Bodin. Imela je izrazito politični cilj, saj je podpirala monarhične politične težnje (okrepitev francoske monarhije) proti katoliški cerkvi (zavrnitev zahteve po nadvladi papeža) z njeno univerzalno dominacijo in proti notranjim fevdalnim nasprotnikom (fevdalni razdrobljenosti). Njegovo delo Šest knjig o državi iz 1576. leta je mejnik v zgodovini modernih političnih doktrin. Suverenost je osrednje vprašanje, s katerim se ukvarja Bodin. Zanj je suverenost najvišja, absolutna, nedeljiva in trajna oblast, ki ima možnost svobodnega in neomejenega sprejemanja zakonov, možnost odločanja o vojni in miru, možnost imenovanja častnikov, možnost dajanja pomilostitev in razpisovanja davkov. Bodin je izpostavil tri možne nosilce suverenosti: monarha kot posameznika, narod v celoti in manjšino znotraj naroda. Razlikoval je med tremi oblikami vladavine (monarhijo, aristokracijo in demokracijo) ter izrecno zavračal mešanje le-teh, kajti v posamezni politični skupnosti ne more hkrati obstajati več nosilcev izvorno najvišje oblasti. S tem je posredno izpostavil nedeljivost kot eno temeljnih obeležij suverenosti (Žavbi, 2001:8).

Nadaljevala pa se je borba o tem, komu naj pripada v državi sami suverenost, kralju ali ljudstvu. Ta spor je ena izmed najpomembnejših točk v zgodovini postanka moderne države. Teorijo o kraljevi suverenosti, ki jo je za francosko državo branil Bodin, so že v 13. stoletju razvili juristi rimskega prava, ki so hoteli utrditi državno enotnost, postaviti avtoriteto kralja tako visoko, da ne bi mogel nihče o njej več dvomiti – kralj ima svojo oblast naravnost od Boga.

Medtem ko je absolutna monarhija izzvala pri njenih zagovornikih nastanek monarhične suverenosti, se je pri nasprotnikih absolutne monarhije rodila ideja ljudske suverenosti. Teorija o ljudski suverenosti je vsekakor podpirala prebujajočo buržoazijo v boju za oblast, saj je v njej mogoče prepoznati nekatere elemente predstavniške demokracije, ki jo nastajajoči razred začne razvijati. Po njej ljudstvo zaupa izvrševanje oblasti (preko svojih pooblaščenecv) vladarju, ki naj jo opravlja v njihovem imenu. Ker pa preko svojih pooblaščenecv nadzoruje delo vladarja, ga ljudstvo v primeru zlorabe lahko odstavi.

Teorijo o ljudski suverenosti je celovito obrazložil Johannes Althusius v delu Politika. V skladu s kalvinistično tradicijo Althusius pripisuje suvereno funkcijo, za katero ga je pooblastilo ljudstvo, torej meni, da je suverenost v samem ljudstvu. Država predstavlja povezovalni element v federaciji dežel in avtonomnih mest, vladar ni suveren, temveč je le najvišji upravitelj. Trdil je, da je ljudska suverenost nedeljiva, neprenosljiva in nezastarljiva, vendar je pod vplivom idej nasprotnikov absolutne monarhije in interesov meščanskega razreda menil, da je ljudstvo ne more izvrševati samo, temveč jo v imenu ljudstva opravljajo efori (stanovska skupščina in z njene strani izvoljeni organi) (Žavbi, 2001:9).

Za jakobince velja, da so preprosto izumili dediščino Francije, kajti Francija je klasičen primer vzpona nacionalne države, kjer je bila država pred narodom, kjer je bilo treba narod šele »skovati«. Šlo je za ljudi, ki jih je povezovala le skupna politična vez (državljanstvo), ki pa po drugi strani niso govorili niti istega jezika. Koncept državljanstva, ki ga je vpeljala francoska revolucija, je torej imel več kot jasen namen: da poenoti različno. Državljanstvo je zato bilo, podobno kot poenoten jezik in zgodovina, samo orodje za centralizacijo države (Pikalo, 2003:86).

3. IDEJA LJUDSKE SUVERENOSTI V KLASIČNIH IN SODOBNIH MODELIH DEMOKRACIJE

Štiri klasične in štiri sodobne modele demokracije sem uvrstil v štiri kriterije, ki sem jih izbral zaradi lažje primerjave in ker se mi zdijo pomembni za mojo končno oceno ljudske suverenosti in pri testiranju hipotez. Utemeljeni kriteriji so naslednji:

1. DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE - Demokratična družba se nanaša na politični pluralizem oziroma na zagotovitev pravice do svobodnega političnega razpravljanja in združevanja, predvsem pa na zavezanost pravni državi in vladavini zakona. Državljske svoboščine imajo nenadomestljivo vlogo pri varovanju posameznikov in družbenih skupin pred vsiljenimi predstavami o nujnosti družbenega razvoja v neki določeni smeri, ki prihajajo od vsakokratnih elit na oblasti. Posameznikom mora oblast dati na razpolago vsa sredstva, ki jih ima, da uresničijo svoje možnosti. Demokratična država predstavlja prostovoljno in ne prisilno sodelovanje med svobodnimi in enakopravnimi državljani, ki imajo pravico in dolžnost, da izrazijo svoje mnenje, ki ga je oblast tudi dolžna upoštevati.

2. LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI - Od Aristotela do Rousseauja vemo, da je centralni problem politične znanosti problem oblasti - moči, ki se jo opravičuje bodisi s sredstvi prisile bodisi z avtoriteto. Demokratična legitimnost je zatorej proces, ki omogoča, da ljudje po svoji svobodni volji izvolijo tiste, ki jih bodo zastopali v zakonodajnem telesu. Demokracija je zelo krhka, če nima široke podpore v civilni družbi in lahko se hitro zgodi, da se ji demokratična družba postavi po robu. Predvsem je pomembno, da je v demokraciji pravilo svobode, prisila pa le izjema in to le tedaj, ko gre za zaščito svobode drugih oziroma za dobro skupnosti. Zavedati pa se moramo logičnega dejstva, da se mora oblast tudi sama zavarovati, in sicer svojo pravico do arbitrarnosti, ker brez te enostavno ne more svojega posla dobro opravljati. Vendar pa pridemo s tem do kritične točke, do kam lahko seže ta pravica do arbitrarnosti. Uspešna oblast mora tudi politično prestatati preizkus svoje politične odgovornosti, vendar pa mora biti ta uspeh dosežen tudi s strogim upoštevanjem ustavno zagotovljenih pravic državljana. Tu so meje njene arbitrarnosti.

3. VOLILNA PRAVICA (kdo lahko voli, razlike med spoloma, dejanski vpliv) - Volilni sistem je eden najpomembnejših delov splošnega političnega sistema vsake države, ker izraža in potrjuje temeljne politične odnose in oblike določene družbe. Hkrati pa tudi sam volilni sistem vpliva na delovanje političnega sistema. Volilna pravica tako ni le pravica državljana, temveč tudi sredstvo, s katerim državljani oblikujejo politični temelj sistema oblasti. Volitve torej pomenijo temeljno in tudi edino vez med predstavniškim telesom in volivci oziroma edini instrument, ki državljanom omogoča vpliv na državno politiko in na politične odločitve (razen seveda referendumov in drugih oblik neposredne participacije - kjer se uporabljajo). V političnem življenju sodobne demokracije se tako kažejo volitve kot edini legitimni način, s katerim je moč priti na oblast. Volitve so zato postale v demokracijah osrednji politični dogodek, okoli katerega se odvija boj za oblast, pri čemer igrajo najpomembnejšo vlogo politične stranke. Volitve imajo torej osrednjo vlogo v političnem življenju sodobnih držav.

4. NEPOSREDNA, POSREDNA DEMOKRACIJA (kakšen tip demokracije predvideva model) – Menim, da je demokracija dinamičen družbeni proces, katerega značilnosti in vsebine se v času in spremenjenih okoliščinah spreminjajo. Poleg obstoja in delovanja različnih mehanizmov in načinov za vključevanje ljudi v procese družbenega in političnega odločanja sta bistvena vsebina in značilnost demokracije. To je obstoj in delovanje mehanizmov in načinov za razreševanje oziroma preprečevanje obstoječih družbenih konfliktov in problemov. Prav v konfliktnih situacijah se namreč najbolj kaže vitalnost posameznega političnega sistema ter njegova sposobnost za zagotavljanje demokratičnega razvoja. Zgodovinske izkušnje kažejo, da sta relativni družbeni mir in stabilnost pomembna elementa in pogoja demokratičnega razvoja. Ljudstvo praviloma izvaja oblast posredno, preko pooblaščenec, čeprav bi na prvi pogled bila neposredna demokracija bolj privlačna. V sedanjem obdobju množičnih družb je država pretežno predstavljena z institucijami, pri čemer se upošteva načelo o delitvi oblasti. Demokracija, ki se odraža z ljudsko suverenostjo in večinskim odločanjem, je izražena na kratko - kot soobstoj vladajočih in vladanih.

3.1 PRIMERJAVA KLASIČNIH MODELOV DEMOKRACIJE PO KRITERIJIH

KRITERIJI PRIMERJAVE-MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA-POSREDNA DEMOKRACIJA
ANTIČNA DEMOKRACIJA Teoretska predstavnik: Aristotel, Platon.	<ul style="list-style-type: none"> - Polis je pred posameznikom; - svoboda je bila vladavina zakona; - državljani (moški nad 20 let) so politično enaki oz. vladajo; - ženske in tujci nimajo državljanskih pravic; - vsi državljani so vabljeni k pisanju zakonov. 	<ul style="list-style-type: none"> - Oblast posega v vse sfere življenja, posameznik je le del države; - ni nadzora nad skupščino; - ni ločitve med državo in civilno družbo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kdorkoli se lahko zbere, odloča; - vse javne službe so dosegljive vsem državljanom; - ni volitev, nenehna glasovanja na množičnih srečanjih. 	<ul style="list-style-type: none"> - Gre za model neposredne demokracije, - atenska demokracija ni poznala strank, sodniških elit in medijev; - o vsem odloča skupščina, ki jo sestavljajo vsi državljani.

KRITERIJI PRIMERJAVE-MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA-POSREDNA DEMOKRACIJA
LIBERALNO PROTEKTIVNA DEMOKRACIJA Teoretski predstavniki: Machiavelli, Hobbes, Locke, Montesquieu, Madison, Bentham in James Mill.	<ul style="list-style-type: none"> - Politične in civilne pravice: svoboda govora, izražanja, združevanja, glasovanja in prepričanja; - bistvenost ustavnosti za zagotovitev enakosti pred zakonom; - državljani zahtevajo zaščito pred voditelji. 	<ul style="list-style-type: none"> - Državna oblast ločena na zakonodajno, izvršilno in sodno oblast; - ločitev države in civilne družbe; - rivalski centri oblasti in interesne skupine. 	<ul style="list-style-type: none"> - Regularne tajne volitve kot institucionalna osnova za vzpostavitev odgovornosti; - volilna pravica odraslih moških, ki strogo temelji na posedovanju lastnine. 	<ul style="list-style-type: none"> - Predstavniški sistem parlamentarnega vladanja; - suverenost je naposled v ljudstvu, vendar je podeljena predstavnikom, ki lahko legitimno opravljajo državne funkcije.

KRITERIJI PRIMERJAVE- MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA- POSREDNA DEMOKRACIJA
<p>LIBERALNO RAZVOJNA DEMOKRACIJA</p> <p>Teoretski predstavniki: Wollstonecraft, J.S. Mill, Alexis de Tocqueville.</p>	<p>- Država naj se ne vmešava v življenje posameznika, le za preprečitev škode drugim;</p> <p>- podpora razvoju individualnih pravic ter vključenost državljanov v različne veje vladanja;</p> <p>- svoboda mišljenja in razpravljanja ter poudarek na pomembnosti emancipacije žensk.</p>	<p>- Ustavni nadzor za zagotovitev omejitev in ločevanja državne oblasti;</p> <p>- razmejitev parlamenta od birokracije;</p> <p>- odgovornejša vlada.</p>	<p>- Splošna volilna pravica, regularne in tajne volitve;</p> <p>- enake pravice oziroma enakopravnost med spoloma.</p>	<p>- Gre za model posredne demokracije in sicer za predstavniško vladanje;</p> <p>- sodelovanje državljanov pri lokalni oblasti, javnih razpravah in referendumih.</p>
<p>RADIKALNO RAZVOJNA DEMOKRACIJA</p> <p>Teoretski predstavnik: Rousseau.</p>	<p>- Posamezniki morajo privoliti v vladanje z družbeno pogodbo;</p> <p>- suverenost izhaja iz ljudstva in ljudstvo je suverena avtoriteta, ki sprejema zakon;</p> <p>- vsi uživajo enako svobodo.</p>	<p>- Ločitev zakonodajnih in izvršilnih funkcij;</p> <p>- zakonodajna oblast pripada ljudstvu, izvršilna pa je v rokah vladarja, ki je voljen ali izžreban;</p> <p>- zakonodaja ima prevlado nad izvršno oblastjo.</p>	<p>- Ženske in reveži so izključeni iz ljudstva in volitev;</p> <p>- zakoni veljajo, ko jih potrdi ljudstvo (obča volja).</p>	<p>- Neposredna demokracija: neposredno sodelovanje državljanov na javnih zborih;</p> <p>- ideja popolne neposredne demokracije v zakonodaji;</p> <p>- predstavniki, kot ljudski pooblaščenca, dajejo le pobude in predloge zakona, ki ga potem sprejme ljudstvo neposredno.</p>

KRITERIJI PRIMERJAVE- MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA- POSREDNA DEMOKRACIJA
NEPOSREDNA DEMOKRACIJA Teoretska predstavnik: Marx, Engels.	<ul style="list-style-type: none"> - Popolna participacija vseh svobodnih in enakih delavcev v institucijah neposredne demokracije; - odprava razredov; - svoboden razvoj vsakega je združljiv s svobodnim razvojem vseh; - vse javne zadeve so vodene kolektivno. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ni ločitve oblasti, javne zadeve ureja komuna ali svet organiziran v piramidalni strukturi; - vzpostavitev neomejene avtoritete države, saj je cilj komunizem, kjer bi bili družba in država popolnoma združeni. 	<ul style="list-style-type: none"> - Demokratično nadzorovanje družbe s pogostimi volitvami delegatov; - volitev delegatov v piramidalno strukturo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Piramidalna struktura neposredne demokracije; - vse delegate je možno odpoklicati, saj so vezani na navodila svojih volivcev; - pri tem modelu gre za neko vrsto samoupravljanja.

3.1.1. KRITERIJ »DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE«

Ocenjeno je bilo, da je v Atenah, ki so bile dolgo največja mestna država v 5. st. pr. n. š. prebivalo okoli 30.000-45.000 državljanov. Komuniciranje v teh skupnostih je bilo sorazmerno lahko, vpliv družbenih in ekonomskih ureditev pa je bil dokaj neposreden, zato je bilo vprašanje politične odgovornosti in krivde neizogibno. Razne ovire pri političnem sodelovanju, ki so znane velikim, kompleksnim družbam, pa še niso bile pomembne. V Atenah so imeli državljanstvo in s tem pravico do sodelovanja v javnih zadevah le odrasli moški s strogo atenskim poreklom, drugim je bilo le redkokdaj podeljeno državljanstvo, in še to z odobritvijo skupščine, ključnega suverena telesa.

Politični ideali atenske demokracije so bili: enakost med državljani, svoboda, spoštovanje zakonitosti in pravice. Ti ideali so ves čas vplivali in oblikovali politično mišljenje Zahoda. Zanimivo je, da ni nobenega »glavnega« antičnega grškega teoretika demokracije, pri katerem

bi lahko našli podrobnosti in utemeljitev klasičnega demokratičnega polisa, zato pa so o atenski demokraciji pisali nekateri kritiki dediščine Aten.

Vidni atenski državljani, general in politik po imenu Periklej ima te smotre in ideale atenske demokracije našteje v svojem znamenitem nagrobnem govoru, kjer opisuje skupnost, v kateri bi lahko in bi dejansko morali vsi državljani sodelovati pri ustvarjanju in vzdrževanju skupnega življenja. Demos je imel suvereno oblast, za državljane pa ni bilo nobene formalne ovire pri vključevanju v javne zadeve.

Ljudje so se lahko ustrezno razvili in častno živeli kot državljani zgolj v polisu, kajti etika in politika sta bili v življenju politične skupnosti pomešani. Državljan je imel pravice in dolžnosti povezane z njegovim položajem oziroma je imel »javne« pravice in dolžnosti, ki so izvirale iz njegovega obstoja kot obstoja državljana.

Vse do zgodnjega 18. stoletja pa ni bilo skoraj nikogar, ki bi menil, da je demokracija zaželen način organiziranja političnega življenja. Med tradicijami politične misli, ki so se pojavile v teh časih, sta bili dve, ki naj bi bili središčni: »klasično republikanska« tradicija, ki jo predstavlja predvsem misel Niccolaja Machiavellija, ter liberalna tradicija, katere predstavnika sta bila med prvimi Thomas Hobbes in predvsem John Locke.

Liberalna politična teorija se je soočala z vprašanjem v kakšnem odnosu naj bo suverena država do suverenih ljudi, ter bila v dilemi, kako najti ravnovesje med silo in pravico, oblastjo in zakonom. Machiavelli je hotel, da bi bili v proces vladanja vključeni tudi obrtniki in majhni trgovci in ne samo bogati (ne pa tuji delavci, služabniki in odvisneži (ženske in otroci)). Državljanji so bili moški, krajevnega izvora in javne zadeve so bile njihove zadeve. Svoboda, kakor jo je razumel Machiavelli, nima za posledico pravic kot so: svoboda govora, izražanja, prepričanja in združevanja. V svoje roke še ni zajela številnih prvin, ki so postale bistvene za sodobni liberalizem.

Za Thomasa Hobbesa je ključni problem, v kakšnih okoliščinah bodo posamezniki dovolj zaupali drug drugemu, da bodo lahko ohranili svoj dolgoročni interes za varnost in mir. Za to je potrebna družbena pogodba med posamezniki, ki predajo svoje pravice tako, da jih prenesejo na močno avtoriteto, ki jih lahko prisili, da se držijo svojih obljub in dogovorov, vladar pa je upravičen delovati v njihovem interesu.

V nasprotju s Hobbesom je John Locke dejal, da je težko verjeti, da bi ljudje, ki ne zaupajo popolnoma drug drugemu, investirali svoje zaupanje v vsemogočnega vladarja, ki bi skrbel za njihove interese. Zavrnil je tudi pojem velike države, vzvišene nad vsemi sferami. Po njegovem mnenju je institucija vladanja lahko pojmovana in bi tudi morala biti kot sredstvo za obrambo življenja, svobode in posesti njenih državljanov. Bistvo in glavni razlog vladanja je torej zaščita posameznikovih pravic, ki so varno spravljene v zakonu.

Francoski filozof in politični teoretik baron de Montesquieu je zelo cenil ideal dejavnega državljanstva, posvetitev življenju politične skupnosti in globok smisel za civilno dolžnost, ki so prevevali antični svet. Toda splošne okoliščine, ki so privedle do razcveta mestnih držav, so, tako je trdil, za vselej izginile. »Tako kot v deželi svobode bi moral biti vsak človek, za katerega se predpostavlja, da je svobodno gibal, sam svoj voditelj; zakonodajna oblast bi morala ostati pri celotnem korpusu ljudstva. Ker pa to v velikih državah ni mogoče, v majhnih pa je izpostavljeno mnogim sitnostim, ustreza, da ljudje prek svojih predstavnikov prenesejo tisto, česar ne morejo prenesti sami« (Montesquieu, 1952: 71).

Ideje Jeremy Benthama in Jamesa Millia so bile jedro angleškega liberalizma 19. stoletja; država naj bi imela le vlogo razsodnika, medtem ko se posamezniki v civilni družbi ravnavajo po lastnih interesih v skladu s pravili ekonomske konkurence in svobodne menjave (Hampsher-Monk, 1992:330-331).

Radikalna razvojna demokracija je imela v Rousseauju enega najbolj odličnih zastopnikov, pomemben pa je tudi zato ker je, vsaj po mnenju nekaterih mislecev, neposredno vplival na razvoj ključnega kontrapunkta liberalne demokracije, namreč na razvoj marksistične tradicije. Teoretiki naravnega prava in zasnove družbene pogodbe so oblast utemeljevali v ljudstvu, vendar so istočasno dopuščali možnost prenosa te oblasti na skupino ali posameznika. S tem so nasprotovali teokratski teoriji o izvoru oblasti in izpostavljali zahtevo, da suverenost pripada ljudem – ljudstvu. Teorije so bile kljub neznanstveni in idealistični razlagi nastanka države in suverenosti družbeno napredne in so prispevale k rušenju fevdalizma in absolutizma.

Načelo ljudske suverenosti, kot ga razumemo danes je oblikoval prav Jean Jacques Rousseau. Teorija ljudske suverenosti je nastala kot nasprotje monarhistične suverenosti, fevdalni in posebno absolutni monarhiji. Po tej teoriji subjekt suverene oblasti ni monarh, temveč

ljudstvo. Ljudstvu pripada suverenost in ljudstvo jo tudi samo izvršuje. Iz načela ljudske suverenosti izhaja, da:

- suverenost ne pripada nobenemu posamezniku oziroma telesu, ki jo dejansko izvršuje.
- takemu posamezniku oziroma telesu ne pripada pravica izvrševanja suverenosti. Tisti, ki suverenost dejansko izvršuje, to počne na osnovi dovoljenja s strani ljudstva.

Tudi Rousseaujeva teorija izhaja iz družbene pogodbe, s katero nastane oblast, vendar ta ne sme biti v rokah posameznika ali skupine. Ljudska suverenost prihaja do izraza skozi občo voljo, pri oblikovanju katere mora sodelovati vsak državljan. Rousseau je namreč razlikoval občo voljo (ki je vedno usmerjena v skupni interes, obče dobro) od volje vseh, ki je zgolj seštevek posameznih volj in izraža zasebni interes. Za razliko od svojih predhodnikov, ki jim je bila trditev, da oblast pripada ljudstvu, samo izhodiščna točka za nadaljnje zasnove, je bilo načelo ljudske suverenosti za Rousseauja tudi skrajni cilj. V svojem delu Družbena pogodba je prvi opredelil ljudsko suverenost kot:

- neodtujljivo (zato, ker se je ljudstvo ne more odreči);
- neprenosljivo (ljudstvo je ne more prenesti na druge);
- nedeljivo (volja je lahko le obča ali je pa ni);
- nepredstavljlivo (suverenost je vsebovana v obči volji, volja pa ne more biti niti predstavljena niti delegirana);
- nezastarljivo (državna ureditev).

John Stuart Mill je v veliki meri določil smer sodobne politične misli. Zagovarjal je politično življenje, za katerega so značilni: povečana individualna svoboda, odgovornejša vlada in učinkovito vladno upravljanje. Mill zavrne vsakršno pogodbo, zanj je najboljša oblika vladanja tista, v kateri suverenost pripada celotni skupnosti. Njegovo mnenje o predstavniki demokraciji je zelo individualistično, saj naj bodo posamezniki, ki sestavljajo skupnost, razumski, izobraženi in dejavni pri političnem življenju (Goodwin, 1992:224).

Skozi njegova dela je razvidno, da je zagovarjal čim večji obseg individualne svobode in se bal absolutizma države. Spoznal je, da je največja grožnja svoboščinam razbohtena država in tiranija večine. Načelo večine lahko ogrozi svobodo, obljubo o demokraciji lahko prelomijo ljudje sami, če se dogovorijo proti manjšinam.

Francoski teoretik in zgodovinar Alexis de Tocqueville, ki je med drugim vplival na J. S. Milla, se v svoji glavni študiji *Demokracija v Ameriki* zavaruje pred absolutnim (brezpogojnim in neomejenim) postavljanjem dveh glavnih stebrov demokracije: svobode in enakosti. Pravi, da na demokracijo prežijo številne nevarnosti in ena izmed najbolj pogostih je prekomerni egalitarizem, ki se mu je mogoče v demokraciji zoperstaviti predvsem s svobodo. Toda tudi politični svobodi oz. volji ljudstva je treba postaviti meje, da ne bi ti postali vsemogočni. Te meje najbolje zagotavljajo taki cilji in sredstva, danes bi jih poimenovali kar s človekovimi pravicami, kot so decentralizacija, množstvo lokalnih iniciativ, asociacije, neodvisni tisk in spoštovanje religioznih prepričanj. Človekove pravice so na ta način dobile dvojno vlogo: na eni strani pospeševanje blagostanja posameznika ter varovanje pred vsemogočno centralno oblastjo, na drugi strani pa zadovoljevanje družbenih potreb (Rizman, 1992:396).

Karl Marx ponuja svoje mnenje o tem, kakšna bi lahko bila »svobodna in pravična družba«. Svoje stališče je postavil v okvir »konca politike« oziroma konca obdobja države, kar zanj pomeni preoblikovanje političnega življenja, kot je bilo znano v buržoaznih družbah. S tem je mislil, da bo delavski razred v teku svojega razvoja postavil na mesto stare občanske družbe asociacijo, ki bo izključevala razrede in njihov antagonizem, in tedaj ne bo več prave politične moči. Na mesto stare meščanske družbe z njenimi razredi in razrednimi nasprotji stopi asociacija, v kateri je svoboden razvoj slehernega pogoj za svobodni razvoj vseh. Marx »konca politike« ni povezal samo s političnim zmagoslavjem socialističnega razreda, temveč tudi - kar je pomembno - z morebitno odpravo materialnega pomanjkanja, saj je bil prepričan, da je potencial svobode neposredno povezan s pomanjkanjem (Held, 1989:123-124).

3.1.2. KRITERIJ »LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI«

Neki komentator je dejal: »Atenci si niso domišljali, da so popolnoma neomejeni, temveč so ostro razločevali med omejitvijo, ki je podvržena zgolj samohotni volji drugega človeka, in omejitvijo, ki v zakonu prepozna pravilo; le-to ima pravico, da se ga spoštuje in je zato v tem smislu samovsiljeno« (Sabine, 1963:18). Zakon legitimno ukazuje poslušnost, če je ustrezno oblikovan v okviru skupnega življenja. To pa pomeni, da je politika mestne države eden najzgodnejših izrazov pojma vladavine prava. Zdi se, da so Atenci prisegali na svobodno in

odprto politično življenje, v katerem so državljani lahko razvijali in udeleževali svoje sposobnosti in spretnosti.

Aristotel se je najbolj približal pojmu suverenosti s trditvijo, da je bolje, če oblast pripada zakonu, ki je nad skupnostjo, kot pa kateri koli osebi ali pa skupini ljudi v njej (Hinsley, 1992:34).

Inovativna politika Aten je ustvarila tudi pomembne težave, ki so zelo verjetno prispevale k temu, da demokratična ureditev ni mogla trajati dlje kot do 4. st. pr. n. š. Zdi se, da je bila atenska politika izjemno intenzivna in rivalska. Poleg tega so si tisti, ki so obvladovali skupščino in svet, prizadevali, da so bili visokega rodu ali družbenega položaja, elita iz bogatih in dobro stoječih družin, ki je imela veliko časa, da je gojila svoje stike in se ravnala po svojih interesih. Ker oblasti ni strukturiral trden ustavni sistem in sistem vladanja, so bile politične bitke pogosto zelo osebne, velikokrat pa so se končale s fizično odstranitvijo nasprotnikov z ostrakizmom ali smrtjo (Finley, 1999:118-119). Finley je tudi povedal, da je potrebno politično stabilnost Aten razlagati manj v okviru notranjega delovanja političnega sistema in bolj v okviru njihove zgodovine kot uspešne »osvajalske države«, saj je vojaški uspeh prinesel koristi domala vsem slojem, kar je nedvomno prispevalo k oblikovanju skupne trdne podlage, a le dokler je trajala zmaga.

Najznamenitejši atenski kritiki, med katerimi je bil tudi Platon so to politično ureditev označili z grozo. Platon je bil neusmiljen do demokracije in jo je pojmoval kot obliko družbe, ki vsem možem, enakim in neenakim, priznava enake pravice in zagotavlja, da lahko vsakdo dela, kar hoče. Po Platonovem mnenju je zavezanost »politični enakosti« in »svobodi« značilnost demokracije in osnova njenih najbolj obžalovanja vrednih značilnosti. Menil je tudi, da v demokraciji ni pravega vodstva (je v rokah ljudstva), ni avtoritete in stabilnosti. V skupščini so zbrani delni interesi, zato nihče ne zagovarja državnih interesov, in to lahko povzroči propad demokracije. Vseeno pa je zagovarjal, da se oblast ne more ohraniti brez sodelovanja ljudstva in brez zakonov. Na kratko, Platonovo stališče je, da problemi sveta ne morejo biti rešeni, dokler ne zavladajo filozofi; kajti samo oni so – če so popolnoma izobraženi in usposobljeni – sposobni pod »vladavino modrosti« uskladiti vse prvine človeškega življenja (Held, 1989:39-40).

Liberalizem pa si je prizadeval omejiti oblast države in definirati neko enkratno zasebno področje, neodvisno od državne akcije. Cilj je bil osvoboditi civilno družbo (osebno, družinsko in poslovno) od političnega vmešavanja in hkrati razmejiti državno oblast. Za boljše razumevanje narave liberalizma je pomembno nekoliko podrobneje raziskati njegov razvoj, da bi potem bolje razumeli osnove novih demokratičnih modelov v 18. in 19. stoletju. Machiavelli nudi okvir, ki nam pomaga dojeti poznejše dogodke. Ti so dosegli vrh v novem modelu demokracije (protektivna), ki je najpopolneje razvit v delih Jeremy Benthama in Jamesa Mill. Protektivna demokracija je poudarila pomen demokratičnih institucij, da vladane ščitijo pred vsakršno tiranijo in še posebno pred državnim zatiranjem.

Pomembno je poudariti, da je suverenost po Hobbesovem mnenju vzpostavljena – ob tem pa mora biti samoobnavljajoča se, nedeljena in naposled absolutna – z avtoriteto, ki so jo podelili ljudje (Hobbes, 1966:227-228). Ljudje potem vladajo prek suverena, on je njihov predstavnik. Prek suverena lahko pluralnost glasov in interesov postane »ena volja« in govoriti o suvereni državi pomeni predpostavljati takšno enotnost, trdi Hobbes.

Hobbes je veliko prispeval k oblikovanju liberalne tradicije, vendar njegov prispevek združuje globoko liberalne in neliberalne prvine. Liberalen je zato, ker se je ukvarjal z odkrivanjem najboljših okoliščin, v katerih bi se lahko izrazila človeška narava (svobodnih in enakih posameznikov) in obratno tudi povsem neliberalen, saj njegovi politični sklepi poudarjajo potrebo po dejansko vsemogočni državi, ki bi ustvarila zakone in zagotovila pogoje za družbeno in politično življenje.

Tako kot Hobbes se je tudi Locke ukvarjal z vprašanji, kot so: kakšno obliko bi si morale privzeti legitimno vladanje, o pogojih varnosti, miru in svobode, vendar pa je te stvari razumel precej drugače. Locke pomembno drugo razpravo v knjigi Dve razpravi o vladanju začne z mislijo, da so posamezniki prvobitno v naravnem stanju, stanju popolne svobode, da določajo svoja dejanja in da razpolagajo s svojimi posestmi in osebami tako, kakor mislijo, da je primerno v mejah naravnega zakona, ne da bi spraševali za dovoljenje ali bili odvisni od volje katerega koli drugega človeka. Ker pa v naravnem stanju naravne pravice posameznika niso vselej zavarovane, so enako svobodni ljudje prisiljeni, da ustanovijo tako družbo kot državo. Po njegovem mnenju bi moralo biti poudarjeno, da oblikovanje države ne pomeni prenosa vseh subjektivnih pravic na državo. Zakonodajne in izvršne pravice se prenesejo, toda celoten proces je odvisen od privrženosti države njenemu bistvenemu smotru: ohraniti

življenja, svobode in posesti. Suverena oblast ostane naposled pri ljudeh. Zakonodajno telo uzakonja pravila kot predstavnik ljudstva v skladu z naravnim zakonom, izvršna oblast (na katero Locke navezuje tudi sodstvo) pa uveljavlja legalni sistem (Locke, 1964:402-403 in 410-413).

Natančneje kot Locke je Montesquieu razločeval med zakonodajno, izvršno in sodno oblastjo, čeprav njegova analiza ločitve oblasti ni bila niti sistematična niti popolnoma povezana, saj dosega izvršne in zakonodajne oblasti ni povsem natančno določil. Kljub Montesquieujevi obrambi pomembnih institucionalnih navosti je dilemo ravnotežja v odnosu med državo in družbo formalno razrešil v prid prve to je v prid zakonodajalcev.

Poleg tega ni upošteval pomembnih vprašanj, ki so bila za Locka bistvena: pravice državljanov, da razrešijo svoje pooblaščenca ali da spremenijo svojo obliko vladanja, če se pokaže potreba. Locke in Montesquieu sta na različna, vendar dopolnjujoča se načina dokazovala, da mora biti legalno sankcionirana politična oblast omejena, vendar nobeden svojih dokazov ni razvil – vsaj danes se zdi tako – do logičnih sklepov (Held, 1989:65-66).

V zbirki polemičnih razprav z naslovom *The Federalist Papers* je James Madison, ki je eden od ključnih arhitektov ameriške ustave, sprejel nekatere ključne ideje političnih mislecev pred njim in jih povezal v koherentno politično teorijo. Iz Hobbesa je sprejel, da je politika utemeljena na sebičnosti, po Locku je priznal bistveni pomen zavarovanja posameznikove svobode z institucijami javne oblasti, ki je legalno določena in v osnovi odgovorna vladanim, po Montesquieuju pa je povzel, da je načelo ločitve oblasti bistveno za oblikovanje legitimne države.

James Mill in Jeremy Bentham sta kot predstavnika utilitarizma zagovarjala tezo, da ljudje delujejo, da bi zadovoljili svoje želje in se izognili bolečini. Vlada mora biti po njunem mnenju, če se hoče izogniti sistematičnemu zlorabljanju, neposredno odgovorna volilnemu telesu, in sicer tako, da se ga pogosto vpraša ali so bili njegovi cilji zadovoljeni. Demokratična vlada je potrebna za zavarovanje državljanov pred despotsko uporabo politične oblasti. Sicer sta zagovarjala »minimalno državo«, a bila dejansko za državno vmešavanje pri denimo omejevanju vedenja neposlušnih, bodisi posameznikov bodisi skupin ali razredov (Hampsher-Monk, 1992:328-338).

V Hobbesovi in Lockovi različici družbene pogodbe je suverenost prenesena z ljudstva na državo in njenega voditelja. Rousseau je bil v nasprotju s tem izviren, ko je trdil, da tak prenos suverenosti ni potreben ali da se ne bi smel zgoditi. Ne le da suverenost izvira iz ljudstva, temveč bi morala tam tudi ostati.

Rousseau ni bil zagovornik popolne enakosti, kot bi kdo mislil, zagovarjal pa je uporabo sile (državno posredovanje) le v imenu zakona in avtoritete. Po njegovem mnenju ljudje sestavljajo zakonodajno skupščino in so avtoriteta države, vladar (vlada) pa izvršuje ljudske zakone in je lahko odpoklican bodisi z neposrednimi volitvami bodisi z žrebom (Rousseau, 1960:136-139).

Za J. S. Milla je sodelovanje posameznikov v političnem življenju nujno, ne le zaradi zaščite individualnih interesov, temveč tudi zaradi oblikovanja »informiranega državljan«. Nesprejemljiva je narava despotske oblasti, kršenje svobode državljanov in pa razbohtena (absolutna) država. Ljudska suverenost, splošna volilna pravica, proporcionalni volilni sistem (to je delitev glasov) s tajnimi volitvami, predstavniško vladanje, ustavni nadzor za zagotavljanje omejitev in delitve državne oblasti, zagotavljanje človekovih pravic ter dovolj jasna razmejitev parlamenta od javne uprave, izvoljenih funkcij od strokovnih in seveda vključenost državljanov pri vladanju – prek glasovanja, participacije v lokalni oblasti, referendumih. Mill se je s temi temeljnimi načeli razvojne predstavniške demokracije prizadeval povezati argumente za demokracijo z argumenti za javno kontrolo oziroma za nadzor oblasti (Hampsher-Monk, 1992:385-399).

Po Marxu pa bi bili vsi vidiki oblasti popolnoma odgovorni, prevladala bi splošna volja ljudstva, saj ne bi bilo ločitve oblasti. Javne zadeve bi regulirala komuna ali svet, ki je organizirana v piramidalni strukturi. Bil pa je tudi za vzpostavitev neomejene avtoritete države, vendar pa je dejal, da bi bilo vse delegate mogoče odpoklicati, saj bi bili vezani na navodila svojih volivcev in organizirani v piramido neposredno izvoljenih komitejev.

3.1.3. KRITERIJ »VOLILNA PRAVICA«

Antična demokracija je bila demokracija odraslih moških, starih nad 20 let, medtem ko ženske niso imele nobenih političnih pravic, njihove državljske pravice pa so bile strogo omejene

(domače delo žensk in otrok). V Atenah je bilo tudi veliko prebivalcev, ki niso bili primerni za sodelovanje pri formalnih postopkih: to so bili imigranti in sužnji. Zdi se, da sta bila suženjstvo in atenska demokracija neločljiva, saj so sužnje izkoriščali za opravljanje del, kot so: poljedelstvo, industrija, rudarstvo in pri domača opravila. Politična enakost je bila oblika enakosti za tiste z enakim statusom (moški in rojen v Atenah), pa tudi enak status ni vedno pomenil možnosti za enak politični vpliv.

V najzgodnejših liberalnih naukih so posameznike pojmovali kot svobodne in enake z naravnimi pravicami (pravice, s katerimi so bili obdarjeni ob rojstvu). V središču pozornosti so bili na splošno moški posamezniki in njihova prevlada v javnem in zasebnem življenju je ostala pri prominentnih liberalnih mislecih povečini nedvomna vse do 19. stoletja.

Hobbesovo pojmovanje vsemogočne države je drastično nagnilo ravnotežje med zahtevami individualnosti na eni strani in oblastjo države na drugi, in sicer v prid slednje. Vzpostavljena je bila suverena oblast moderne države, toda zmožnost državljanov za neodvisno delovanje – čeprav je treba spet poudariti, da moških državljanov z visokim položajem in velikim premoženjem – je bila popolnoma kompromitirana (Held, 1989:57-58).

Locku ni uspelo podrobneje razložiti, kakšne bi bile lahko meje državnega vmešavanja v življenje ljudi in v kakšnih okoliščinah je državljanska neposlušnost upravičena. Še vedno pa so se misleci strinjali z volilno pravico odraslih moških, ki bi strogo temeljila na posedovanju lastnine.

Montesquieu je sodil, da je malo potencialnih volivcev; ni mislil, da so zakonodajalci ali predstavniki odgovorni volilnemu telesu, monarhu pa je pripisal široko oblast, vključno s pristojnostjo, da razpusti zakonodajo.

Madison je zagovarjal močno ameriško državo kot zaščitnico pred tiranijo in vlado, ki se na običajni osnovi sooča s sodbami vseh državljanov, to je z volilno močjo državljanov, da zamenjajo svoje predstavnike. Njegovi argumenti kažejo, da je o državljanstvu razmišljal kot o univerzalni kategoriji, ki se nanaša na vse odrasle ljudi ne glede na spol, barvo in posedovanje lastnine; zelo malo pa je verjetno, da bi se strinjal s širjenjem volilne pravice na ženske in delovne ljudi brez lastnine. Zato pa ni nič manj očitno mislil, da oblika "ljudske oblasti" s federativno strukturo in delitvijo oblasti ne bi le omilila kvarnih posledic frakcij

(oblikovanje frakcij je Madison imel za neizbežne, naloga politike pa je, kako jih obvladati), temveč bi državljane tudi odločilno vpletla v politični proces zavarovanja lastnih interesov (Held, 1989:68-69).

Politične težave, ki jih povzročajo manjšinske interesne skupine, lahko presežemo z volilno skrinjico, ki večini omogoči, da z regularnimi volitvami prepreči njihove pogubne nazore (Madison, 1966:19), kar zadeva tiranijo večine pa je dejal, da se le-ta lahko prepreči s posebno ustavno ureditvijo, pomembno je le široko volilno telo.

Po drugi strani je treba poudariti, da je imelo Benthamovo in Millovo pojmovanje legitimnih udeležencev v demokratični politiki in dosega demokratične politike veliko skupnega z značilno omejevalnimi nazori liberalne tradicije nasploh; politika je ostala sinonim za domeno moških, predvsem moških z lastnino (Hampsher-Monk, 1992:332-333).

Tudi Rousseau je iz državljanstva izključil vse ženske in reveže, zdi pa se, da ni postavil nobenih mej dosegu odločitev demokratične večine in zato bi vsemogočna »suverenost ljudstva« zlahka uničila »suverenost posameznika«.

Mary Wollstonecraft (1759-1797) je napisala eno najpomembnejših razprav družbene in politične teorije z naslovom Zagovor pravic ženske in jo štejejo med ključne teoretike razvojne demokracije. V nasprotju z Rousseaujem kajpada ni mogla sprejeti močnega toka v tradicionalni politični misli, ki je podredil interese žensk in otrok interesom moškega državljana. Zagovarjala je trditev, da je emancipacija žensk odločilni pogoj svobode v racionalni in moralni ureditvi, čeprav je zanimivo, da je hotela uporabo svojega nauka omejiti na ženske srednjega razreda (Held, 1989:83-88).

Za J. S. Milla je bila participacija pri političnem življenju velikanskega pomena, predvsem zaradi ustvarjanja neposrednega zanimanja za vladanje in torej osnove za informirano in razvijajoče se državljanstvo (moško in žensko). Trdil je, da osvoboditve človeštva ni mogoče dojeti brez emancipacije žensk. Torej je bila demokratična politika zanj bistven mehanizem moralnega samorazvoja (Hampsher-Monk, 1992:345-346).

Načelo večine lahko po Millu ogrozi svobodo, kot rešitev le tega je predlagal uvedbo pluralnega sistema volitev; pametnejši in bolj nadarjeni bi morali imeti več glasov kot nevedni

in manj sposobni. Skozi to trditev pa vidimo, da se je Mill oddaljil od liberalne doktrine, ki zahteva politično enakost in volilno načelo »en človek- en glas«. V knjigi Premišljevanja o predstavniki vladi obstajajo dokazi, da je Mill gledal na pluralistične volitve kot na prehodni vzgojni mehanizem (Krouse, 1982:520-537).

Presenetljivo je, da Marx ni dejansko ničesar napisal o možnih presekah med razrednim izkoriščanjem in izkoriščanjem žensk. Engels se je seveda lotil take naloge v Izvoru družine, privatne lastnine in države. V tej knjigi je poskušal izvore spolne dominacije bistveno povezati s pojavom privatne lastnine, posebno s privatnim lastništvom produkcijskih sredstev, ki so po drugi strani štela za pogoj razvoja države.

3.1.4. KRITERIJ »NEPOSREDNA, POSREDNA DEMOKRACIJA«

Atenska mestna država je slavila pojem dejavnega, v proces vladanja samemu sebi vključenega državljanstva; voditelji naj bi bili vladani. Vsi državljani so se zbrali, da bi razpravljali, odločali in predpisovali zakone. Načelo vladanja je bilo načelo življenjske oblike: *neposredna participacija*. Finley je tudi povedal, da je potrebno politično stabilnost Aten razlagati manj v okviru notranjega delovanja političnega sistema in bolj v okviru njihove zgodovine kot uspešne »osvajalske države«, saj je vojaški uspeh prinesel koristi domala vsem slojem, kar je nedvomno prispevalo k oblikovanju skupne trdne podlage, a le dokler je trajala zmaga.

Ali se torej sploh lahko legitimno sklicujemo na Atene kot na demokracijo, je vprašanje, ki ga je treba vsaj zastaviti. Politika antičnih Aten je imela nedvomno zelo nedemokratičen temelj. Vendar velja poudariti, kot je storil Finley, da je bila izbira med »vlado peščice ljudi« ali »vlado velikega števila ljudi« pomenljiva izbira in da so bile pravice, ki so jih različne skupine zahtevale zase in se zanje ogorčeno bojevale, najbolj pomembne, čeprav je »veliko število ljudi« predstavljalo manjšino prebivalstva.

Machiavelli je »večino ljudi« pojmoval kot sebično, leno, nezaupljivo in nezmožno, da bi storili kar koli dobrega, razen če jih v to prisili nuja. Dejal je, da so interesi skupnosti nad lastnimi interesi, bil za ločitev oblasti in za predstavnisko vladavino, ki temelji na strankarskem tekmovanju, ter pristal na prednost ohranjanja družbe s kakršnimi koli sredstvi

prisile. Razločeval je med politiko, potrebno za ustoličenje države, in politiko, potrebno za ohranitev države, ko je bila enkrat ustrezno ustanovljena. Demokratična prvina je bila bistvena za zadnjo, a povsem neustrezna za prvo obliko politike (Held, 1989:52).

Locke je poudaril tudi pomembnost delitve oblasti, saj bi bila za človeka prevelika skušnjava, če bi lahko zagrabil vso oblast. Verjel je v zaželenost konstitucionalne monarhije, ki ima izvršno oblast, zakonodajne pravice pa ima parlamentarna skupščina, čeprav ni mislil, da je to edina oblika vladanja, je pa dejal, da je v primeru zasmehovanja pogodbenih okvirov z nizom tiranskih političnih dejanj upor ljudi neizogiben in upravičen. Glede na Hobbesa je bil to naprednejši in radikalnejši nazor, saj je pomagal ustoličiti enega od najbistvenejših načel sodobnega evropskega liberalizma, to je, da država obstaja zato, da ščiti pravice in svoboščine državljanov, ki so navsezadnje najboljši sodniki lastnih interesov. Zato mora biti v skladu s tem država omejena in mora zagotavljati največjo možno svobodo vsem državljanom.

Montesquieu je bolje kot Locke razumel nujne institucionalne novosti, ki bi pripomogle k uspehu reformiranega predstavniškega vladanja in je posvetil precej energije vprašanju, kako bi morala biti organizirana ljudska oblast. Razčlenil je raznolike pogoje svobode, toda pogoj, ki je najbolj opazen, zadeva vprašanje, kako bi lahko ustava postavila državni akciji neprekršljive meje. Zavzemal se je za ustavno vladanje kot bistveni mehanizem zagotavljanja pravic državljanov (odraslih moških lastnikov).

Rousseau je bil kritičen do pojma »demokracija«, ki ga je povezoval s klasičnimi Atenami. Po njegovem mnenju se Atene ne bi mogle obdržati kot politični ideal, ker se jim ni posrečilo vključiti jasnih ločitev med zakonodajnimi in izvršnimi funkcijami in so se v skladu s tem začele nagibati k nestabilnosti, smrtonosnim zdraham in neodločenosti v krizi (Rousseau, 1960:112-114).

Ker je zakon izraz obče volje, ljudstvo ne more biti predstavljeno v zakonodajni funkciji. Zaradi tega mora ljudstvo v celoti samo sprejemati zakone oziroma splošne predpise, ker so izraz obče volje in bistvo uresničitve njegove suverenosti. Iz tega izhaja, da je Rousseau zastopal izvorno idejo popolne neposredne demokracije v zakonodaji. Neposredna demokracija je zanj pogoj uresničitve ljudske suverenosti. Člani predstavniškega telesa lahko kot ljudski pooblaščenec dajejo le pobudo in oblikujejo predlog zakona, ki ga nato sprejme ali zavrne ljudstvo neposredno. Uporaba neposredne demokracije v zakonodaji je temeljila na

dveh predpostavkah: prvič, da je za demokratično obliko vladavine najustreznejša teritorialno in prebivalstveno majhna država, ki se lahko, če je treba, združi z večjim številom manjših držav, vendar pri tem zadrži svojo suverenost; in drugič, da se lahko obča volja pravilno uresniči s sprejemom majhnega števila enostavnejših zakonov, ki jih bo na referendumu sprejelo ljudstvo samo. To je izvorna ideja popolne neposredne demokracije v zakonodaji in pogoj uresničitve ljudske suverenosti. Kasneje je Rousseau delno odstopil od prej navedenega stališča in dopustil možnost predstavniške demokracije, vendar le pod določenimi pogoji (centralni položaj ljudske skupščine v sistemu oblasti, splošna volilna pravica, pogoste volitve, prepoved reelekcije, dajanje posebnih navodil predstavnikom ljudstva) (Goodwin, 1992:231-236).

J. S. Mill je bil nedvomno zagovornik demokracije, liberalna demokratična ali predstavniška vlada mu je bila pomembna predvsem zato, ker je pomemben vidik svobodnega razvoja individualnosti. Mill meni, da zagovornikov neposredne demokracije ni zanimala narava in meje oblasti, ki jo družba lahko legitimno izvaja nad posamezniki. Regulacija in vmešavanje v življenje posameznikov sta sicer nujna, vendar je treba poiskati oviro za samovoljno in sebično vmešavanje. Politično vmešavanje v individualno svobodo je lahko upravičeno le tedaj, ko dejanje ali delovanje posameznika zadeva druge oziroma jim škodi.

Kar pa zadeva neposredno demokracijo oziroma vladanje samim sebi, pravi Mill, da je to čista norost za vsako skupnost, ki presega majhno mesto. Zato je zanj idealno najboljša oblika vladanja v sodobnih okoliščinah predstavniški demokratični sistem, v katerem ljudje prek svojih periodično izvoljenih delegatov izvršujejo vrhovno nadzorno oblast (Krouse, 1982:530-535).

Marx je trdil, da bo mašinerijo liberalne države zamenjala struktura komune in tako bi prevladala splošna volja ljudstva. V mislih je imel piramidalno strukturo neposredne demokracije; država in družba bi bili popolnoma združeni in ljudje bi kolektivno vodili svoje skupne zadeve, predvideval pa je tudi ustanovitev ljudske milice za ohranitev nove politične ureditve, ki bi se lahko ustvarila ob pogojih, kot so: enotnost delavskih razredov, poraz buržoazije, državna lastnina produkcijskih sredstev in konec vseh razrednih privilegijev.

3.2. PRIMERJAVA SODOBNIH MODELOV DEMOKRACIJE PO KRITERIJIH

KRITERIJI PRIMERJAVE-MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA-POSREDNA DEMOKRACIJA
RIVALSKA ELITISTIČNA DEMOKRACIJA Teoretska predstavnik: Weber, Schumpeter.	<ul style="list-style-type: none"> - Politična kultura, ki tolerira različnost mnenj; - ljudje kot mehanizem za izbiro ljudi, ki so zmožni odločati; - edino sredstvo politične participacije: razprave in priložnostne volitve; - svoboda govora, razpravljanja in tiska. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tekmovanje med rivalskimi političnimi elitami in strankami; - ustavne in praktične omejitve dejanskega obsega polit. odločanja; - osrednja vloga polit. vodstva. 	<ul style="list-style-type: none"> - Volilno telo lahko razreši oblast, če je le ta nekompetentna; - z volitvami se konča politična participacija volilnega telesa; - volilno telo intelektualno nesposobno narediti kaj odločnega. 	<ul style="list-style-type: none"> - Parlamentarna vladavina z močno izvršno oblastjo; - demokracija kot metoda za institucionalno sprejemanje političnih odločitev; - polni udeleženci demokratičnega procesa so člani elit, strank in javnih služb.

KRITERIJI PRIMERJAVE-MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA-POSREDNA DEMOKRACIJA
KLASIČNA PLURALISTIČNA DEMOKRACIJA Teoretski predstavnik: Robert Dahl.	<ul style="list-style-type: none"> - Državljanske pravice: en človek-en glas, svoboda izražanja, svoboda združevanja; - moč si delijo številne skupine v družbi; - zaščita svobode interesnih skupin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Temeljna mehanizma nadzora sta regularne volitve in politično rivalstvo; - ustavna pravila kot del nosilne politične kult. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ravnotežje med aktivnimi in pasivnimi državljani; - rivalski volilni sistem z najmanj dvema strankama. 	<ul style="list-style-type: none"> - Posredna demokracija; - pomemben je temeljni konsenz o politični usmeritvi družbe; - širši je konsenz, bolj trdna je demokracija.

KRITERIJI PRIMERJAVE- MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA- POSREDNA DEMOKRA- CIJA
LEGALNA DEMOKRACIJA Teoretska predstavnik: Hayek, Nozick.	<ul style="list-style-type: none"> - Vladavina zakona varuje življenje, svobodo in posest; - razširitev svobode trga na vse več področij življenja; - politično življenje je stvar individualne svobode in iniciative. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ustavna država z jasno ločitvijo oblasti; - vladavina večine omejena z vladavino zakona; - minimalno državno poseganje v družbo in zasebno življenje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Volitve le kot postopek zamenjave vladajočih na miren način; - zaničevanje javnega mnenja in malo zaupanja v ljudsko modrost. 	<ul style="list-style-type: none"> - Predstavniška demokracija; - demokracija je sredstvo za zaščito najvišjega polit. cilja-svobode; - svobodni trg kot temelj liberalne demokracije.

KRITERIJI PRIMERJAVE- MODEL DEMOKRACIJE	DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE	LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI	VOLILNA PRAVICA	NEPOSREDNA- POSREDNA DEMOKRA- CIJA
PARTICIPATIVNA DEMOKRACIJA Teoretski predstavniki: Macpherson, Poulantzas, Pateman.	<ul style="list-style-type: none"> - Neomejena svoboda tiska, zborovanja in izražanja; - enaka pravica do samorazvoja; - neposredna participacija v urejanju ključnih družbenih institucij, vključno z delovnim mestom in lokalno skupnostjo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Demokratizacija vseh delov političnega sistema; - neposredna odgovornost strankarskih uradnikov; - zmanjševanje neodgovorne birokratske oblasti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Politična participacija bo omogočila razvoj individualnih in psiholoških kakovosti; - povečanje politične in spolne enakosti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Model kombinira tekmovanje med strankami in organizacije neposredne demokracije; - stabilnost participativnega sistema ni vprašljiva; - integrativni učinek.

3.2.1. KRITERIJ »DRŽAVLJANSKE SVOBOŠČINE«

Max Weber in Joseph Schumpeter sta podobno pojmovala politično življenje, v katerem je malo prostora za demokratično participacijo in individualni ali kolektivni razvoj posameznih državljanov.

Schumpeter je politične in intelektualne zmožnosti povprečnega državljana cenil zelo nizko. Bil je za najmanjšo možno vključenost državljanov v politiko, in sicer tolikšno, da zadostuje za legitimizacijo pravic rivalskih političnih elit do vladanja (Schumpeter, 1976:260-263).

Zavrnil je klasično doktrino demokracije s tem, ko je napadel pojem »splošno dobro«, ki je po njegovem mnenju zavajajoč, saj imajo ljudje v sodobnih družbah povsem različne želje in vrednote in je to zanj nesprejemljiva prvina demokratične teorije. Zanj so posamezniki lahko dejavni le v zasebnem življenju, na področju politike pa je to nekako zanikal (Schumpeter, 1976:251).

Schumpeter je zmotno menil, da je njegova teorija razjasnila odnos med demokracijo in svobodo, saj lahko po njegovem mnenju načeloma vsakdo tekmuje za politično vodstvo, seveda pa mora obstajati precejšnja mera svobode razpravljanja, govora in tiska (Schumpeter, 1976:270-271). Tako kot Weber pa je tudi on priznal, da si s pojmom »ljudske suverenosti« ni mogoče pomagati in da je poln nevarnih dvoumnosti.

Teoretiki pluralistične oziroma poliarhične demokracije so zagovarjali državljanske svoboščine, kot so: en človek-en glas, svoboda izražanja in organiziranja, ter so si enotni pri dejstvu, da je osnovni smisel oblasti zaščititi svobodo interesnih skupin, preko katerih posamezniki uresničujejo svoje interese, seveda ob pogoju, da ne omejujejo svobode drugim skupinam pritiska (Dunleavy in O'Leary, 1987:33-34). S tem so pluralisti zapolnili prazen prostor med oblastjo in civilno družbo, ki so ga pustili teoretiki elitistične demokracije.

Dahl pravi, da so v poliarhični demokraciji predstavljeni interesi vseh članov skupine pritiska, a so ga kljub temu nekateri kritizirali, ker naj bi izključil politične marginalce, ki pač zaradi nekega razloga ne pripadajo nobeni skupini. Velja pa poudariti, da je pluralistični sistem decentraliziran, saj nobena skupina nima absolutne moči (Goodwin, 1992:228).

Za klasične pluraliste, ki so poudarjali empirično naravo demokracije, so raziskave o nezainteresiranosti v politiko v ZDA bile največkrat kar dokaz, kako malo je potrebna participacija za uspešno delovanje demokracije, saj za politično trdnost zadostuje ravnotežje med aktivnimi in pasivnimi državljani.

Na splošno so pluralisti zagovorniki decentralizacije zlasti v skupnostih, kjer živi več etničnih skupin, so pa tudi opozorili, da lahko preveč pluralizma pripelje do preobremenjene vlade, saj posledično ne more ugoditi vsem pritiskom in zahtevam (Dunleavy in O'Leary, 1987:57).

Nova desnica (neoliberalizem ali neokonzervativizem) v splošnem sprejema stališče, da je politično življenje tako kot ekonomsko sicer stvar individualne svobode in pobude. Človeška družba je za Friderika Hayeka preveč kompleksna, da bi jo bilo mogoče vnaprej usmerjati in nadzorovati. Hayek brani norme liberalnega družbenega reda, katere cilj je družba svobodnega trga, v kateri je vsak posameznik vrhovni razsodnik svojih ciljev. Zanj je svobodna družba tista, ki jo omejuje vladavina zakona, ki varuje življenje, svobodo in posest (Carter in Stokes, 1998:22-23).

Za Hayeka lahko državljani uživajo svobodo le ob pogoju, da je oblast države omejena z zakonom, kajti le tako lahko posameznik razvije lastne poglede, sledi lastnim ciljem in udejanja svoje talente in sposobnosti. Zato je vsak poskus usmerjanja delovanja posameznikov napad na njihovo svobodo.

Robert Nozick priznava tiste politične institucije, ki prispevajo k ohranjanju posameznikovih pravic. Tu je imel v mislih legitimno neodtujljive (naravne) pravice, ki omogočajo, da posamezniki sledijo lastnim ciljem, vse dokler ne posegajo v pravice drugih (Stirk in Weigall, 1995:189-190).

Rousseaujeva narava političnega sistema, ki ga opiše v Družbeni pogodbi, je osrednjega pomena za participativno teorijo demokracije, ker temelji njegova teorija na individualni participaciji vsakega državljana pri političnem odločanju. Pri Rousseauju proces participacije zagotovi, da je politična enakost učinkovita pri sprejemanju odločitev, saj so tako kot stroški enakomerno porazdeljeni in hkrati individualni interesi, pravice in javni interes zagotovljen. Tako v participativnem procesu vlada zakon in ne posameznik, ker so vsi enako odvisni drug od drugega in nobeden ni gospodar nad drugim (Arthur, 1991:108).

Carole Pateman je bila kritična do družbene pogodbe in je trdila, da vodi v podreditev žensk moškim v privatni in javni sferi, v civilnem in političnem življenju. Zagovarjala je bolj participativno družbo in demokracijo v industriji. Njena feministična analiza je povezana z temeljno kritiko liberalne demokracije in s povečanjem participacije žensk, zato se je zavzemala za močno ekonomijo ter politično in spolno enakost (Carter in Stokes, 1998:175).

Skušala je dokazati, da so se empirični teoretiki, kot na primer Schumpeter, motili, ko so trdili, da se ideal politične participacije v praksi ne da zagotoviti. Trdila je, da participativna družba in neposredna participacija ne sodita v sfero vladanja ampak le omogočata posameznikom, da razvijejo svoje politične sposobnosti, ki imajo tudi psihološki vpliv na politično učinkovitost in odgovornost ter se lahko prenesejo na druge reprezentativne politične ustanove (Carter in Stokes, 1998:178).

Glede sodelovanja pri pomembnih odločitvah pa je dejala, da je ta najbolj pomembna v industriji, saj tu posamezniki preživijo veliko časa svojega življenja. Poulantzas pa je dejal, da brez splošnih volitev, brez neomejene svobode tiska, zborovanja in izražanja izumre življenje v vsaki javni instituciji.

3.2.2. KRITERIJ »LOČITEV IN OMEJITEV OBLASTI«

Webrova definicija moderne države je, da ta temelji na monopolu fizične prisile, ki ga legitimira prepričanje o upravičenosti tega monopola. Teoretiki kompetitivne elitistične demokracije trdijo, da dejavnosti moderne države omejuje zapleten proces omejevanja. Po eni strani morajo predstavniki države voditi svoje zadeve v skladu z načeli pravilnega zakonodajnega postopka, po drugi strani pa morajo ljudje kot državljani zaradi ohranitve teh načel spoštovati državno avtoriteto. Weber je bil zagovornik kapitalistično usmerjene ekonomije, parlamentarne vladavine in rivalskega strankarskega sistema.

Za Schumpetra je demokracija boj med rivalskimi političnimi voditelji, razporejenimi v strankah za mandat vladanja. Demokracija zanj ne pomeni in ne more pomeniti, da ljudje dejansko vladajo, ampak da imajo priložnost sprejemanja ali zavračanja ljudi, ki naj bi jim vladali (Schumpeter, 1976:284-285).

Birokracija je zanj dopolnilo in ne ogroža niti socializma niti demokracije. Birokratizacija je osnova modernega vodenja in demokratičnega vladanja ne glede na to, ali je ekonomija socialistična ali kapitalistična (Schumpeter, 1976:206). Zanj je rivalski elitizem najustreznejši, najbolj delovanja zmožen in najbolj sprejemljiv model demokracije.

Pluralisti so vztrajali, da mora obstajati več kanalov, po katerih lahko državljani nadzorujejo svoje politične voditelje. Regularne tajne volitve in rivalstvo med strankami sta za Dahla temeljna mehanizma, ki lahko v politiki ohranjata nadzor nad voditelji in preprečujeta samovoljno oziroma arbitrarno oblast.

Institucionalna ločitev zakonodajne in izvršne oblasti omogoči pluralizem in ponudi možnost različnim vrstam politike. Avtonomna eksekutiva ima možnost uveljaviti cilje inovativne politike in si s tem zagotoviti politično podporo. V pluralističnem modelu ni končnega vplivnega središča, ker je moč v družbi razpršena med niz rivalskih centrov, kjer se oblikuje politična taktika in nastajajo odločitve (Dunleavy in O'Leary, 1987:49-51).

Pluralisti so nasprotniki centralizirane oblasti, saj menijo, da decentralizacija pomaga preprečiti nastanek »demokratičnega despotizma« in da je dobro, da je več centrov moči, saj se tako omogoča lažja participacija interesnih skupin ter navadnih državljanov in se seveda poveča možnost nadzora oblasti (Dunleavy in O'Leary, 1987:57).

Hayek in Nozick se zavzemata za čim manjše vmešavanje države v gospodarstvo, za razširitev trga na vse več področij življenja in za zmanjšanje moči določenih interesnih skupin, da bi vsiljevale svoje cilje in namene. Po drugi strani pa zagovarjata vzpostavitev močne vlade, katere vloga je uveljavitev zakonov in reda. Teoretiki legalne demokracije so tudi opozorili, da se v modernih predstavniških demokracijah dve povsem različni veji oblasti preveč prepletata med seboj, in sicer zakonodaja in eksekutiva, ter da vlada prevladuje nad zakonodajo, kar pa je v nasprotju z načelom delitve oblasti in vladavino zakona (Carter in Stokes, 1998:21-26).

Hayek je trdil, da bi bilo dolgoročno bolje za demokracijo, da bi bila oblast v rokah izobražene elite, saj bi se na dolgi rok pokazala učinkovitost in sposobnost elite za razsojanje med različnimi alternativnimi rešitvami javnih vprašanj (Arthur, 1992:101).

Teorija participativne demokracije je zgrajena okoli osrednje trditve, da posamezniki in institucije ne morejo biti preprosto ločeni eni od drugih. Samo to, da obstajajo reprezentativne institucije na državnem nivoju ni dovolj za demokracijo. Za popolno participacijo za vse ljudi mora demokracija imeti mesto tudi na drugih nivojih, da bi zagotovila razvoj individualnih in psiholoških kakovosti, ki pa se razvijejo prav skozi proces participacije. Za demokratično politiko je pomembno, da obstaja participativna družba, v kateri so vsi deli političnega sistema demokratizirani, saj lahko tako socializacija skozi participacijo prodre v vse sfere življenja. Če so posamezniki sposobni maksimalno izkoristiti možnost nadzora nad svojim življenjem in okoljem, potem mora biti tu oblastna struktura organizirana tako, da ponuja možnost udeležbe posameznikom pri sprejemanju odločitev (Arthur, 1992:118-119).

Patemanova je bila prepričana, da je prava demokracija participativna in naj se ne gleda na njo kot zgolj na tekmovanje med elitami. Zelo si je prizadevala, da bi odkrila ovire za uspešno participacijo, ki jih je večinoma prepoznala in videla v odnosih med razredi in spoloma (Carter in Stokes, 1998:183).

Poulantzas je dejal, da je državo potrebno demokratizirati z namenom večje odgovornosti parlamenta, državne birokracije in političnih strank, medtem ko morajo vse oblike boja na lokalni ravni zagotavljati, da sta tako družba kot država podvrženi postopkom, ki zagotavljajo odgovornost (Held, 1989:242-243).

3.2.3. KRITERIJ »VOLILNA PRAVICA«

Weber je v nasprotju z J. S. Millom dokazoval, da sta širjenje volilne pravice in razvoj strankarske politike spodkopala klasično liberalno pojmovanje parlamenta kot mesta, kjer se nacionalna politika določa z racionalno refleksijo, ki jo vodi zgolj javni ali splošni interes, saj so strankarske dejavnosti utemeljene na sistematični strategiji za doseganje volilnega uspeha. V skladu s tem se stranke preoblikujejo predvsem v sredstvo boja in zmagovanja na volitvah. Treba je poudariti, da Weber nikakor ni zavrnil pomena tega, da lahko volilno telo razreši nekompetentne voditelje, toda to je bila tudi edina vloga, ki jo je namenil volivcem (Held, 1989:155).

Vloga volivca je po Schumpetru omejena na sprejemanje ali zavračanje kandidatov na volitvah. Kandidati nudijo možnost, da v politiki vodijo zapletene stvari, glas volilnega telesa pa jim podeli legitimnost pri političnem odločanju. Demokracija je mehanizem, ki dopušča zaznavanje mnogih želja običajnih ljudi, medtem ko se prepusti dejansko javno politiko le peščici ljudi, ki so dovolj izkušeni in usposobljeni, da to politiko vodijo (Schumpeter, 1976:282-283). Je pa volilno telo označil kot na splošno šibko in intelektualno nesposobno, da bi storilo kar koli odločnega iz lastnega nagiba.

Pluralisti se strinjajo glede pomembnosti volitev in rivalskega strankarskega sistema, saj oba zagotavljata, da bodo politični predstavniki do neke mere dovzetni za preference navadnih državljanov. Antony Downs poudarja, da na odločitev komu bo volivec oddal svoj glas, vpliva le nekaj ključnih točk v političnem programu in zato skušajo tekmovalne stranke program oblikovati tako, da bi ustrezal čim večji skupini volivcev (Dunleavy in O'Leary, 1987:25-30).

Interesne skupine oziroma skupine pritiska imajo pri pluralistih osrednji pomen, saj v nasprotju z volitvami vseskozi ponujajo možnost sodelovanja navadnih državljanov. Dahl trdi, da lahko uravnotežena politična participacija pomeni zaupanje v politiko obstoječe vlade. Zanj poliarhija pomeni stanje odkritega boja za volilno podporo znotraj velikega dela odrasle populacije in zagotavlja rivalstvo med skupinskimi interesi (Sartori, 1987:154-155).

Po mnenju nekaterih teoretikov naj bi bil Hayek, sicer predstavnik legalne demokracije, pristaš elitističnega mišljenja, ker ni zaupal ljudstvu, dvomil je v njihovo modrost in bil zaničljiv do javnega mnenja. Zanj je demokracija le postopek zamenjave vladajočih po mirni poti, in sicer z volitvami (Carter in Stokes, 1998:27).

Za teoretike legalne demokracije so volitve proces, v katerem se racionalni posamezniki odločijo za tistega kandidata oziroma stranko, ki je po njihovem mnenju najbližji njihovim preferencam in interesom, so pa pri odločitvi zelo pomembni gospodarski in socialni vidiki političnega programa (Dunleavy in O'Leary, 1987:100).

V delu »Participacija in demokratična teorija« Patemanova predstavi svojo kritiko sodobne teorije demokracije, ki se je zavzemala za empirično pojmovanje demokracije. Iz te perspektive je demokracija politična metoda za tekmovanje med elitami, kar pa je za njo ozek

pogled na enakost in politično participacijo. Za te empirične teoretike demokracije se politična enakost nanaša predvsem na splošno volilno pravico. Patemanova je dejala, da morajo biti agensi primarne in sekundarne socializacije tista področja, kjer se mora participacija spodbujati, glede participacije pri pomembnih odločitvah pa trdi, da je ta najbolj pomembna v industriji (Carter in Stokes, 1998:177-179).

V svojem eseju z naslovom »Feminizem in demokracija« je zapisala, da za feministe demokracija še nikoli ni zares obstajala, saj ženske še nikoli niso bile priznane kot polnopravni in enaki državljani v kateri koli demokratični državi, zaradi splošno sprejetega mišljenja o ženski naravni vlogi. In kljub temu da so ženske dobile volilno pravico in druge svoboščine v liberalnih demokracijah, mnogi še vedno menijo, da so neprimerne za politično življenje, kar jim preprečuje da bi svobodno napredovale (Carter in Stokes, 1998:181).

3.2.4. KRITERIJ »NEPOSREDNA, POSREDNA DEMOKRACIJA«

Weber je prišel do stališča nepraktične narave neposredne demokracije in meni, da bi le-ta vodila k neučinkovitosti, politični nestabilnosti in možnosti zatiralske oblasti manjšine. Demokracija je zanj nujno potrebna zaradi izbire in legitimizacije izvoljenih in le demokracija nudi v političnih in družbenih razmerah moderne birokratske družbe največjo mero dinamizma in vodenja (Held, 1989:155-156).

Za Schumpetra je učinkovitost demokracije najbolj verjetna, kadar so voditelji sposobni postaviti okvire javne politike, brez da bi jih volivci ovirali pri njihovih odločitvah. Tu pa je pomembna tudi velika sposobnost voditeljev, tekmovanje med rivalskimi voditelji in strankami, obstoj dobro izurjene neodvisne birokracije ter obstoj politične kulture, ki dopušča različnost mnenj, saj ko ljudje niso pripravljeni na kompromis to običajno pomeni konec demokracije (Sartori, 1987:152-154).

Demokracijo je mogoče definirati kot »vladavino manjšin«, je dokazoval Dahl, saj demokratičnost politične ureditve zagotavljajo mnogovrstne manjšine. Ugotovil je, da je moč v poliarhični demokraciji učinkovito razpršena in je ni mogoče kopičiti, saj z njo razpolagajo številne skupine v družbi, ki predstavljajo različne interese. Tisto, kar je za Dahla

pomembnejše od politike, je temeljni konsenz, ki določa parametre političnega življenja in širši kot je konsenz bolj trdna je demokracija (Sartori, 1987:154-156).

Za Hayeka je demokracija sredstvo, ki naj pomaga zaščititi najvišji politični cilj, to je svobodo. Demokracija sama po sebi še ni zagotovilo, da bodo sprejete prave odločitve, saj tako kot Schumpeter poudarja, da je lahko demokratična oblast pod vladavino homogene večine prav tako represivna (Carter in Stokes, 1998:24-25). Hayek se je zavzemal za predstavniško demokracijo, a je tudi opozoril na nagnjenost večine k arbitrarni oblasti in vse večje nadomeščanje vloge večine z vlogo njenih zastopnikov.

Glavna vloga participacije v teoriji participativne demokracije je izobraževalna, in sicer v zelo širokem pomenu, ki vključuje psihološki vidik in tudi pridobivanje praktičnih ter demokratičnih sposobnosti in procedur. Zato ni nobenih težav pri stabilnosti participativnega sistema, je trdila Patemanova, ker se le-ta samovzdržuje skozi izobraževalno funkcijo participativnega procesa. Več posameznikov je udeleženih pri participaciji, tem boljše je, saj ima to tudi integrativni učinek pri sprejemanju skupinskih odločitev (Arthur, 1992:118).

Patemanova trdi, da niti enake možnosti za vse, ki jih ponuja liberalna demokracija, niti aktivna participacija vseh državljanov ne more biti dosežena brez radikalnih sprememb demokratičnih vrednot v osebem in javnem življenju. Brez teh sprememb po mnenju Patemanove prave demokracije ni mogoče doseči (Carter in Stokes, 1998:183).

4. PREVERJANJE HIPOTEZ

Na začetku diplomske naloge sem predpostavil dve hipotezi, za kateri sem menil, da mi bosta v pomoč pri oceni razvoja ideje ljudske suverenosti, ki sem jo preučeval v luči štirih klasičnih in štirih sodobnih modelov demokracije. Za primerjavo med temi modeli sem izbral štiri kriterije, in sicer: državljanske svoboščine, omejitve in ločitev oblasti, volilno pravico in neposredno oziroma posredno demokracijo (kakšen tip demokracije model predvideva).

Prva hipoteza: Klasični modeli demokracije v večji meri izražajo idejo ljudske suverenosti kot sodobni modeli.

Argumenti, ki potrjujejo hipotezo:

1. V antični demokraciji so bili vsi državljani vabljeni k oblikovanju zakonov in ni bilo nobenih formalnih ovir pri vključevanju v javne zadeve.
2. V prid prvi hipotezi govori Rousseaujeva ideja neposredne demokracije v zakonodaji in participacije državljanov na javnih zborih. Predstavniki kot ljudski pooblaščenca dajejo le pobude in predloge zakona, ki ga potem sprejme ali pa zavrne ljudstvo neposredno.
3. Model liberalno razvojne demokracije je bil eden najnaprednejših, saj se je zavzemal za ustavno in praktično uveljavitev civilnih in političnih pravic posameznikov, večjo spolno enakopravnost ter participacijo državljanov pri lokalni oblasti, javnih razpravah in na referendumih.
4. Zanimiva je tudi Marxova ideja neposredne demokracije in »konca politike«, po kateri ne bi bilo več razrednih razlik in (kar je najbolj pomembno) materialnega pomanjkanja.

Argumenti, ki zavračajo hipotezo:

1. V klasičnih modelih demokracije je državljanstvo omejeno le na odrasle moške. Ženske, reveži, sužnji in imigranti so izključeni iz ljudstva in nimajo državljanskih pravic.
2. Volilna pravica je omejena na odrasle moške, ki posedujejo lastnino.

3. Klasični modeli demokracije niso uspeli popolnoma dojeti predpostavk področja družbenega življenja, kjer se lahko razpravlja o zadevah splošnega interesa, kjer se lahko umesti mnenjske razlike z vztrajnim argumentiranjem in z razvidnimi postopki za razrešitev razlik.

Prve hipoteze ne morem v celoti sprejeti oziroma zavrniti, kljub temu da obstajajo tehtnejši argumenti, ki zavračajo hipotezo, da klasični modeli v večji meri izražajo ljudsko suverenost kot sodobni. Glede na čas, v katerem so klasični modeli demokracije nastajali, je bilo opaziti kar nekaj velikih korakov v smeri ljudske suverenosti, kot so npr: podpora razvoju individualnih pravic, ustavni nadzor oblasti in zaščita vladanih, splošna volilna pravica, ločitev države in civilne družbe ter vključenost državljanov v različne veje vladanja. Sodobni modeli demokracije pa te državljanske svoboščine postavijo še za raven višje, kar pa je povsem razumljivo, saj sta se skozi zgodovino družba in država vseskozi spreminjali in razvijali.

Druga hipoteza: Modeli neposredne demokracije bolj izražajo idejo ljudske suverenosti kot modeli posredne demokracije.

Argumenti, ki potrjujejo hipotezo:

1. V antični demokraciji je imel demos suvereno oblast, vsi državljani so participirali pri ustvarjanju in vzdrževanju skupnega življenja.
2. Po J. J. Rousseauju subjekt suverene oblasti ni monarh, temveč ljudstvo. Ljudstvu pripada suverenost in ljudstvo jo tudi samo izvršuje skozi občo voljo, ki je vedno usmerjena v skupni interes - obče dobro. Ljudje sestavljajo zakonodajno skupščino in so avtoriteta države, vladar (vlada) pa le izvršuje ljudske zakone in je lahko odpoklican bodisi z volitvami bodisi z žrebom.
3. Po Marxu bi bili v sistemu piramidalne strukture neposredne demokracije vsi vidiki oblasti popolnoma odgovorni ljudstvu. Prevladala bi splošna volja ljudstva, saj bi bilo vse delegate možno odpoklicati, ker bi bili vezani na navodila svojih volivcev.
4. V participativnem modelu demokracije vlada zakon in ne posameznik, saj so vsi enako odvisni drug od drugega in nobeden ni gospodar nad drugim. Za demokratično politiko je

pomembno, da mora biti oblastna struktura organizirana tako, da ponuja možnost udeležbe posameznikov pri sprejemanju odločitev.

Argumenti, ki zavračajo hipotezo:

1. Že zelo zgodaj so teoretiki opozarjali na probleme same neposredne demokracije. Montesquieu je sicer trdil, da bi morala zakonodajna oblast ostati pri celotnem korpusu ljudstva, a ker to v velikih državah ni mogoče, v majhnih pa je izpostavljeno mnogim problemom, je dejal, da bi to funkcijo v imenu ljudstva opravljali izvoljeni predstavniki.

2. De Tocqueville je dejal, da je potrebno tudi politični svobodi oziroma volji ljudstva postaviti meje, da ne bi ti postali vsemogočni. Te meje pa najbolje zagotavljajo človekove pravice.

3. J. S. Mill je dejal, da je ideja neposredne demokracije čista norost za vsako skupnost, ki presega majhno mesto, zato naj ljudstvo izvoli svoje predstavnike, ki bodo delovali v splošno dobro in zaščitili svobodo, življenje in posest.

4. Teoretiki legalne in rivalske elitistične demokracije niso kaj dosti zaupali v modrost ljudstva in so jim namenili le obrobno vlogo v političnem življenju (priložnostne volitve), saj so bili mnenja, da bi preveč pritiska s strani ljudstva bilo lahko pogubno za uspešno upravljanje države.

Glede na argumente za in proti bi lahko tudi drugo hipotezo v večji meri zavrnil, kot pa potrdil, saj menim, da modeli neposredne demokracije zaradi prevelikega števila prebivalcev in problemov pri sami proceduri niso uresničljivi v vsem svojem sijaju. Še najbližje realnosti bi ocenil model participativne demokracije, ki združuje tekmovanje med strankami (kjer naj bi ljudje našli svoj vpliv na nacionalni ravni) in organizacijo neposredne demokracije pri urejanju ključnih družbenih institucij, vključno z delovnim mestom in lokalno samoupravo.

5. ZAKLJUČEK

Politično in kulturno življenje v atenski demokraciji je »lebdelo« nad ekonomijo (ki je bila zasnovana na osnovi suženjskega dela in osvajalskih vojn) in omogočalo državljanom ukvarjanje z duhovnimi in telesnimi vrlinami. Prodor »demos« v politiki v borbi z aristokracijo je pomenil obrat proti demokraciji in to je odprlo pot k nastanku politične skupnosti v Atenah, ki je počasi pridobivala in razvijala demokratično kulturo. Institucije političnega življenja so bile zgrajene na načelu svobode skozi enakost za vse državljane, iz katerih pa so bili izključeni vsi sužnji in ženske.

Demokracija v polisu je imela tudi svoje nasprotujoče si procese, ki so omejevali življenje v politični skupnosti. Velik problem je bilo najti prave ljudi, prve med enakimi, ki bi bili sposobni sprejeti veliko odgovornost pri vodenju politike in pri tem ne bi zahtevali širitev lastne moči. Atenci so neke vrste rešitev videli v javnem mnenju, ki je bilo absolutna točka oblikovanja institucij in sankcioniranja odstopanj, kar pa je vodilo v preveliko konformnost meril in morale pri državljanih (kako je model funkcioniral se je pokazalo pri Sokratovem sojenju). Naslednji problem v atenski demokraciji, ki je kasneje postal »klasika« v demokratičnih razpravah, je bil visoka stopnja participacije pri vodenju politike in to kvalificirane participacije. Posledica tega je bila koncentracija oblasti v rokah majhne skupine strokovnjakov, kar je povzročilo problem premika moči k izvršnim organom oblasti. Proces se je potem razvijal v smeri oddaljevanja etike od politike in elite od naroda, kar je tudi povzročilo konec atenske demokracije.

Kasnejša renesansa demokratičnih idej je bila povezana z renesanso »razuma« kot kriterijem ljudskega družbenega življenja. Demokracija je postala zaželena politična ureditev, ki je omogočala uresničevanje idej kot so na primer naravne pravice človeka. Posameznik je v teh idejah obravnavan kot racionalni individuum, ki je zmožen sam oceniti in uveljavljati svoje interese. Skupnost pa je le zaščita tega »naravnega stanja«. Svoboda je tako svoboda od drugih in od države in je v taki obliki združljiva le s formalno enakostjo ljudi pred zakonom.

Po drugi strani pa je bilo jasno, da velike koncentracije ekonomske moči ne bodo ravnodušne do politike, saj so mnogi predpostavljali, da se lahko bogastvo spremeni v grožnjo demokracije, če postane instrument politične moči.

Razvoj klasičnih teorij demokracije je šel v smeri podpore razvoju individualnih pravic, vključenosti državljanov v različne veje vladanja, ustavnega nadzora za zagotovitev omejitev in ločevanja državne oblasti ter splošne volilne pravice. Tu velja omeniti, da je bila slednja omejena večinoma le na odrasle moške državljane.

Pri elitistični teoriji demokracije gre za zagovarjanje teze, da je vsaka oblast, oblast manjšine in da so oblike njenega nadzora s strani državljanov vedno zelo omejene. Sicer so zagovarjali kulturo, ki dopušča različnost mnenj, a so kljub temu posameznike pojmovali kot mehanizem za izbiro ljudi, ki so zmožni odločati.

Pluralisti se sicer sklicujejo na isti »aksiom« vladavine manjšine v demokraciji, a se od elitističnega pogleda razlikujejo v tem, da je oblast za njih v družbi učinkovito razpršena in se je ne da akumulirati s strani zgolj ene manjšine. Sistem je po njihovem prepričanju uspešen, če se elite dogovorijo o pravilih demokratične igre, če obstaja soglasje glede ustavnih instrumentov, ki pravno usmerjajo oblast in če obstaja temeljni konsenz, ki se izraža socialno, kulturno in politično. Osnova obstanka take pluralistične skupnosti je v obstoju in funkcioniranju institucij in interesnih skupin, ki omogočajo povezavo med različnimi horizontalnimi asociacijami, ki zastopajo širši interes skupnosti.

Nova desnica je bila za razširitev svobode trga na vse več področij življenja in je zagovarjala obstoj minimalne države oziroma njenega vmešavanja v gospodarstvo. Njeno podcenjevanje javnega mnenja in malo zaupanja v ljudsko modrost ter zagovarjanje neomejene svobode trga so lahko tudi dejavniki, ki bi dolgoročno povzročili nestabilnost sistema demokracije, saj bi vodili v preveliko družbeno neenakost in politično apatijo.

Nova levica je kot edina izmed sodobnih teorij demokracije dopuščala možnost kombinacije predstavniške demokracije in neposredne participacije državljanov pri pomembnih odločitvah, tu mislim predvsem na možnost politične participacije v lokalni skupnosti in na delovnem mestu. Teoretiki nove levice so bili prepričani v stabilnost takega sistema, ker bo po njihovem mnenju politična participacija omogočila razvoj individualnih in psiholoških kakovosti, ter povečala politično in spolno enakost, predvsem pa so poudarjali integrativni učinek participacije državljanov.

V današnjih časih pospešene globalizacije je koncept suverenosti, kot temelj liberalno demokratske države, postavljen pod vprašanje, ki je povezano z dejstvom, da nacionalne države (tako velike kot male) izgubljajo gospodarsko suverenost in da po drugi strani ne kaže nič drugače tudi njihovi dosedanji politični neodvisnosti. Vse kaže, da gre razvoj v smeri, ko bodo taki pojavi, kot so nacionalna država in nacionalna identiteta, prepustili mesto kozmopolitski kulturi in nadnacionalnemu vladanju. Procesu globalizacije (kompleksni ekonomski, politični in kulturni procesi) se ne menijo za nacionalne meje, zato je posledica takšne tesne prepletenosti, kakršne človeštvo še ni poznalo, zmanjševanje klasičnih funkcij nacionalne države. Reakcije na to so različne, eni so sprejeli izziv novega definiranja dosedanjega razumevanja nacionalne države, nacionalne suverenosti in nacionalne identitete, spet druge so se raje zatekle k paniki, saj je v njihovih očeh postmoderna družba glavni krivec za vse politične in družbene probleme.

V Evropski uniji zaenkrat ni bojazni za izgubo nacionalne suverenosti, saj še zdaleč ni dovolj široke politične podpore, da bi se Evropska unija odločila za federalizem. Drži pa dejstvo, da so nekatere pristojnosti, kot so: obrambne, ekonomske in varovanje človekovih pravic, prenešene na nadnacionalno raven, kjer je praksa teh pristojnosti že bolj ali manj utečena. Vendar kljub temu delnemu prenosu nacionalne suverenosti država še zdaleč ne ostane brez nje, saj to stori v imenu nacionalnega interesa. Po drugi strani pa mnogi priznavajo, da bo v prihodnosti med članicami Evropske unije prišlo do čedalje večjega prekrivanja na mnogih področjih političnega sistema in prenosa delegiranja teh pristojnosti na nadnacionalne organizacije. Velja pa poudariti, da Evropska unija pozna tudi vrsto mehanizmov in pravil, ki »kompenzirajo« morebitne negativne učinke, ki bi bili njenim članicam narejeni na kolektivni ravni.

Države so kljub privolitvi na t.i. »deljeno suverenost« (shared sovereignty) oziroma prenosu nekaterih funkcij suverene države na nadnacionalno raven v bistvu povečale svoj prostor delovanja in vpliva v mednarodnem prostoru. Lahko pa se tudi zgodi, da bi nepredvidljive okoliščine trenutni politični stabilnosti in zmagovitemu liberalno-demokratskemu redu obrnile hrbet, oziroma da bi prišlo do velike gospodarske krize in materialnih problemov bodisi skupine prebivalstva v neki družbi bodisi celotne družbe - države. V taki situaciji bi bili najbolj ogroženi majhni narodi in manjšine.

Vse kaže, da ljudstvo v pogojih globalizacije nima pomembnejšega vpliva, zadnjo in glavno besedo naj bi vedno odločneje postavljale multinacionalke, vojaške velesile in mednarodne organizacije. Menim pa, da bodo problemi bodisi evropske bodisi kozmopolitske demokracije zelo podobni problemom, s katerimi se sooča predstavniška demokracija na nacionalni ravni, saj je kljub vsemu ljudstvo tisto, ki je suvereno in tisto, ki podeli na periodičnih volitvah mandat nekomu, da državo upravlja v njihovem imenu in interesu.

6. LITERATURA

- **Arthur**, John. 1992. Democracy-Theory and Practice. Wadsworth Publishing Company, Belmont.
- **Brezovšek**, Marjan. 1994. Federalizem in decentralizacija. Karantanija, Ljubljana.
- **Carnoy**, Martin. 1984. The State and Political Theory. Princeton University Press, London.
- **Carter** April, Stokes Geoffrey. 1998. Liberal Democracy and its Critics. Polity Press, Cambridge.
- **Dahl**, A. Robert. 1982. Dilemmas of pluralistic democracy. Yale University Press, London.
- **Dahl**, A. Robert. 1997. Uvod v teorijo demokracije. Krtina, Ljubljana.
- **Dunleavy** Patrick, O'Leary Brendan. 1987. Theories of the State. MacMillan Press Ltd, London.
- **Finley**, I. Moses. 1999. Antična in moderna demokracija. Krtina, Ljubljana.
- **Gaspari**, Milan. 1993. Problemi državne suverenosti. Teorija in praksa, 30, 7-8, str. 803.
- **Godwin**, Barbara. 1992. Using political ideas. John Wiley, New York.
- **Grad** Franc, Kavčič Igor, Ribičič Ciril, Kristan Ivan. 1999. Državna ureditev Slovenije. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- **Hampsher-Monk**, Ian. 1992. A History of modern political thought. Blackwell Publishers, Cambridge.
- **Held**, David. 1989. Modeli demokracije. Krt, Ljubljana.
- **Hinsley**, F.H. 1992. Suverenitet. AC, Zagreb.
- **Hobbes**, Thomas. 1966. Leviathan. Collier Books, New York.
- **Kaluža**, Barbara. 1996. Ljudska suverenost. Diplomska naloga. FDV, Ljubljana.
- **Krouse**, W. Richard. 1982. Two Concepts of Democratic Representation: James and John Stuart Mill. The Journal of Politics, University of Florida.
- **Lefort**, Claude. 1999. Prigode demokracije: izbrani spisi Clauda Leforta. Liberalna akademija, Ljubljana.
- **Locke**, John. 1964. Two Treatises of Government. Cambridge University Press, Cambridge.

- **Machiavelli**, Niccolo. 1966. Vladar. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- **Madison**, James. 1982. The Federalist Papers. Bantam Books, New York.
- **Mateucci**, Niccola. 1999. Novoveška država. Mednarodni odnosi, FDV, Ljubljana.
- **Mlinar**, Zdravko. 1991. Suverenost, medsebojna odvisnost in ogroženost. Teorija in praksa, 28, 10-11, str. 1163-1175.
- **Montesquieu**, C. 1966. The Spirit of Laws. Hafner publishing company, New York.
- **Pikalo**, Jernej. 2003. Nacionalna država v dobi globalizacije: ali je možna kozmopolitska demokracija? Doktorska disertacija. FDV, Ljubljana.
- **Pitamic**, Leonid. 1996. Država. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- **Platon**. 1976. Država. Založba Slovenije, Ljubljana.
- **Rizman**, Rudi. 1992. Človekove pravice in problem demokracije: zbornik referatov. Slovensko politološko društvo, Ljubljana.
- **Robinson** Mark, White Gordon. 1998. The Democratic Developmental State. Oxford University Press, Oxford.
- **Rousseau**, J. J. 1960. Družbena pogodba. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- **Sabine**, G. H. 1959. A History of political theory. Henry Holt and Company, New York.
- **Sartori**, Giovanni. 1987. The Theory of Democracy Revisited: The Contemporary Debate. Chatham House Publishers, Chatham.
- **Sartori**, Giovanni. 1987. The Theory of Democracy Revisited: The Classical Issues. Chatham House Publishers, Chatham.
- **Schumpeter**, A. Joseph. 1979. Capitalism, Socialism and Democracy. Alen and Unwin, London.
- **Sørensen**, Georg. 1993. Democracy and Democratization. Westview Press, Oxford.
- **Sruk**, Vlado. 1995. Leksikon politike. Obzorja, Maribor.
- **Stirk** M.R. Peter, Weigall David. 1995. An Introduction to political ideas. Printer Publishers, London.
- **Vincent**, Andrew. 1987. Theories of the State. Basil Blackwell, Oxford.
- **Žavbi**, Mateja. 2001. Razvoj političnega predstavništva. Diplomska naloga. FDV, Ljubljana.